

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU
ZINĀTŅU KATEDRA

**EIROPAS SAVIENĪBAS PILSONU TIESĪBAS UN TO AIZSARDZĪBA
PĒC APVIENOTĀS KARALISTES IZSTĀŠANĀS NO EIROPAS
SAVIENĪBAS
BAKALaura DARBS**

Tiesību zinātnes bakalaura studiju programmas

3. kursa 7. semestra students

Rihards Zeilis

Studenta apliecības Nr.: rz14003

Darba zinātniskais vadītājs

Doc., Dr.iur., **Arnis Buka**

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Ar 2016. gada 23. jūnija referendumu Apvienotā Karaliste uzsāka savu izstāšanās procesu no Eiropas Savienības. Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 50. pantu, pēc vēlmes izstāties paziņošanas Eiropadomei, ES un dalībvalsts uzsāk sarunu procedūru, kuras laikā cenšas noslēgt līgumu par turpmāko sadarbību savā starpā. Tā kā līdz šim nepastāv prakse par dalībvalstu izstāšanos no ES, sarunu process ir vienlaikus sarežģīts iesaistītajām pusēm, bet interesants novērotājiem no malas. Viens no galvenajiem aspektiem, kas kavē līguma noslēgšanu, ir ES pilsoņu, kas uzturas Apvienotajā Karalistē, tiesības un to aizsardzība pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES. Šajā jautājumā starp pusēm pastāv krasas viedokļu atšķirības. ES uzstāj, ka šo jautājumu pārraudzībā sava ietekme ir jāsaglabā Eiropas Savienības tiesai, taču Apvienotā Karaliste pret to iebilst, vēloties jebkādu neatkarību no ES institūcijām, šos jautājumus nododot nacionālo tiesu kompetencē. Pētnieciskajā darbā autors analizēs gan ES pilsoņa institūtu un tā viedošanos kā tādu, gan arī apskatīs abu pušu nostājas attiecībā uz tiesību ievērošanas pārraudzību, izvērtējot potenciālos situācijas risinājumus. Šī darba rezultātā tiek izvērtēts ES pilsoņiem, kas uzturas Apvienotajā Karalistē, un Apvienotās Karalistes pilsoņiem, kas uzturas ES, drošākais mehānisms tiesību aizsardzībai pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES, ko atbalstītu abas puses, ņemot vērā to nostājas.

Atslēgvārdi:

Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības; Eiropas Savienības pilsonība; Eiropas Savienības tiesa; Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesa; Eiropas Ekonomiskā zona; pilsoņu tiesības.

ANNOTATION

With referendum on June 23rd 2016 the United Kingdom initiated its withdrawal from the European Union (EU). According to Article 50 TEU, after the member state has notified European Council about its intentions to leave the EU, both parties proceed with talks about the withdrawal agreement and future cooperation between the EU and the withdrawing member state. As there are no previous cases of withdrawal from the EU, the current process is both challenging for the parties involved and interesting for scholars and observers in this field. One of the main reasons why discussions between parties have stalled is the uncertainty of about EU citizens' rights. The opinion on this matter is divided. On the EU side there is an option that the Court of Justice of the European Union (CJEU) should retain competency over questions about Citizens' rights even after the withdrawal. However, UK has been strictly against this, arguing that they want to take back full control. During the course of this research paper author will analyse EU Citizenship and its history as such, to better understand the positions of both parties, regarding Citizens' rights protection and possible solutions. As the result of this research paper author is aiming to determine the best possible outcome for EU and UK citizens in terms of their protection, to which both parties would be willing to agree.

Key-words:

United Kingdom's withdrawal from the EU; EU Citizenship; CJEU; EFTA court; EEZ; citizens' rights.

IZMANTOTIE APZĪMĒJUMI

ES – Eiropas Savienība

LES – Līgums par Eiropas Savienību

LESD – Līgums par Eiropas Savienības darbību

EST – Eiropas Savienības tiesa

EEZ – Eiropas Ekonomiskā zona

EBTA – Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija

Pilsoņu direktīva – Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38 par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā

Harta – Eiropas Savienības Pamattiesību harta

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	6
I EIROPAS SAVIENĪBAS PILSONĪBA UN TĀS TIESISKAIS REGULĒJUMS.....	8
1.1. ES pilsonības rašanās un būtība	8
1.2. ES pilsonības tiesiskais regulējums.....	9
1.3. ES pilsonības institūta un tiesību attīstība.....	9
1.4. Apvienotā Karaliste un ES pilsoņu jautājumi	14
II EIROPAS SAVIENĪBAS PILSONĪBAS KĀ DUĀLĀS PILSONĪBAS POTENCIĀLS	17
2.1. Eiropas Savienības pilsonības saglabāšana pēc dalībvalsts izstāšanās no Savienības	18
2.2. Eiropas Savienības pilsonības zaudēšana pēc dalībvalsts izstāšanās no Savienības.....	19
III IZSTĀŠANĀS SARUNAS – APVIENOTĀS KARALISTES UN EIROPAS SAVIENĪBAS POZĪCIJAS	20
3.1. Savienības pilsoņu statuss pēc izstāšanās no ES un tā iegūšanas procedūra.....	20
3.2. Savienības pilsoņu garantētās tiesības.....	21
3.3. Savienības pilsoņu ģimenes locekļu tiesības pēc izstāšanās no ES.....	23
3.4. Ar pilsonību saistīto strīdu risināšana un tiesību interpretācija.....	23
IV IESPĒJAMIE RISINĀJUMI PILSOŅU TIESĪBU AIZSARDZĪBAI PĒC APVIENOTĀS KARALISTES IZSTĀŠANĀS NO EIROPAS SAVIENĪBAS	25
4.1. Eiropas Savienības tiesa	25
4.2. Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesa	28
4.3. Jauna Eiropas Savienības – Apvienotās Karalistes tiesa.....	30
4.4. Citi iespējamie strīdu risināšanas un tiesību uzraudzības modeļi	32
4.5. Secinājumi.....	33
KOPSAVILKUMS	34
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	36

IEVADS

Kopš Apvienotās Karalistes iedzīvotāji 2016. gada 23. jūnija referendumā nobalsoja par Apvienotās Karalistes izstāšanos no Eiropas Savienības, radot vēl nebijušu precedentu, kad kāda no dalībvalstīm īsteno tai LES 50. pantā¹ garantētās tiesības, visa pasaule aktīvi seko līdzī sarunu procesam starpt Eiropas Savienību un Apvienoto Karalisti par izstāšanās līguma saturu un turpmāko sadarbību. Sarunu process līdz šim izrādījies sarežģījumiem pilns, jo neviena no pusēm nevēlas piekāpties un abpusēji tiek ieturētas ļoti striktas nostājas.²

Kā viens no saspīlējuma punktiem ir arī Eiropas Savienības pilsoņi, kas šobrīd uzturas Apvienotajā Karalistē, un to tiesības pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES.³ Lai arī Apvienotās Karalistes premjerministre Terēza Meja apgalvo, ka ES pilsoņiem, kas šobrīd likumīgi uzturas Apvienotajā Karalistē, tiks nodrošinātas visas tiem pienākošās tiesības, ko līdz šim garantēja ES tiesību akti, tomēr, aplūkojot Apvienotās Karalistes šī pētījuma tapšanas laikā pieejamo oficiālo pozīciju⁴, ir pamatotas bažas, ka ES pilsoņi varētu zaudēt virkni savu tiesību un nonākt sliktākā situācijā nekā šobrīd. Pateicoties tam, ka viens no galvenajiem izstāšanās virzītājspēkiem bija Apvienotās Karalistes valdības negatīvā nostāja pret EST ietekmi uz nacionālo regulējumu, ES ir ieņēmusi aizsardzības pozīcijas, kategoriski nosakot, ka tikai ar EST pārraudzību ir iespējams pilnvērtīgi nodrošināt Savienības pilsoņu tiesību aizsardzību gan izstāšanās laikā, gan pēc tās.

Darba mērķis ir noskaidrot, kā gadu laikā attīstījies ES pilsonības institūts un kādā stadijā tas ir šobrīd, lai labāk izprastu Apvienotās Karalistes nostāju un vēlmi ierobežot imigrāciju savā valstī, kā arī identificētu būtiskākos riskus Savienības pilsoņu tiesību samazinājumam. Ņemot vērā šos faktorus, autors centīsies analizēt un konstatēt piemērotāko un reālistiskāko situācijas risinājumu ES pilsoņu tiesību aizsardzībai pēc Apvienotās Karalistes Izstāšanās.

Darba tapšanā izmantoti Eiropas Savienības, Eiropadomes, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas un Apvienotās Karalistes parlamenta un valdības oficiālajās mājaslapās pieejamie avoti, EST un EBTA tiesas prakse, ES tiesību akademiķu un zinātnieku paustās atziņas un

---

¹ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [10.12.2017.]

² What are the key issues for the Brexit negotiations? Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-39196315>. [aplūkots 10.12.2017.]

³ Speech by Michel Barnier, Chief Negotiator for the Preparation and Conduct of the Negotiations with the United Kingdom, at the plenary session of the European Committee of the Regions. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-723_en.htm. [aplūkots 25.11.2017.]

⁴ European Union (Withdrawal) Bill (HC Bill 5). Pieejams: https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/2017-2019/0005/cbill_2017-20190005_en_1.htm. [aplūkots 10.12.2017.]

pētījumi, kas publicēti specializētajā tiesību periodikā un grāmatās, kā arī ES dibināšanas līgumi un citi, sekundārie, ES tiesību akti. Lai koncentrēti iezīmētu ES un Apvienotās Karalistes pozīcijas ar ES pilsonību saistītos jautājumos, autors izmanto arī interneta masu medijos pieejamo informāciju.

Darbā izmantotas vēsturiskā un salīdzinošā zinātniski pētnieciskās metodes, lai iegūtu priekšstatu par ES pilsonības veidošanās procesu un saturu, kā arī spētu salīdzināt gan EST tiesu praksi ar EBTA tiesu praksi, gan tiesu darbības pamatprincipus un pušu pozīciju atšķirības.

Atbilstoši pētījuma mērķim, darbs strukturēts cētrās nodaļās. Pirmajā nodaļā padziļināti pētot ES pilsonības izcelšanos, veidošanos un Savienības pilsonības būtības attīstību. Otrajā nodaļā autors īsi apskata divas pretējas uzskatu skolas par ES pilsonības pastāvēšanu neatkarīgi no dalībvalsts pilsonības. Trešajā nodaļā detalizēti izklāstītas ES un Apvienotās Karalistes piedāvātās pozīcijas izstāšanās līguma saturam un nākotnes sadarbībai, lai identificētu galvenās nesakritības viedokļos. Ceturtajā nodaļā autors salīdzina EST un citus iespējamus tiesu modeļus ES pilsoņu tiesību uzraudzībai un aizsardzībai pēc Apvienotās karalistes izstāšanās, lai noteikti piemērotāko situācijas atrisinājumu.

I EIROPAS SAVIENĪBAS PILSONĪBA UN TĀS TIESISKAIS REGULĒJUMS

1.1. ES pilsonības rašanās un būtība

Eiropas Savienības pilsonība kā idejiskais koncepts veidojusies jau Savienības tapšanas sākumā, kad Robērs Šūmanis savā 1950. gada deklarācijā paralēli vienotai ekonomikas savienībai jau iezīmēja ideju par vienotu tautu kopieni, kas būs daudz plašāka un dziļāka integrācija.⁵ Formāli ES pilsonības institūts tika ieviests līdz ar 1993. gada Māstrihtas līgumu.⁶ Sākotnēji ES pilsonību uzskatīja par neko vairāk kā izteikti simbolisku institūtu, kas īsti neieviesa neko jaunu jau pastāvošajās tiesībās, kas noteica brīvu personu pārvietošanos.⁷ Kā arī ES pilsonības nepilnības un vājo raksturu izcēla nacionālās kā vienīgās īstās pilsonības atbalstītāji.⁸ Taču, laikam ejot, Eiropas Savienības tiesa Savienības pilsonības konceptu ir papildījusi ar saturu, kas to šobrīd ir pārvērtis par vienu no ES fundamentālajiem institūtiem, paplašinot pilsonības statusu tālāk par strikti ekonomisko aktiviāti.⁹

ES pilsonības būtību var iedalīt trīs pīlāros – ideoloģiskais, politiskais un ekonomiskais. No ideoloģiskās prizmas ES pilsonības pienākums ir veicināt piederību un solidaritāti, sabiedrisko apziņu un līdzvērtību starp Savienības dalībvalstu pilsoņiem. No politiskās prizmas ES pilsonības pienākums ir veicināt demokrātiskumu ES darbībā – vēlēšanas, pilsoņu iniciatīva. Ekonomiskā prizma sevī iekļauj jau sākotnējo vienotā tirgus un pārvietošanās brīvības elementu. Pastāv viedoklis, ka šo elementu pastāvēšana pati par sevi rada pamatu Savienības pilsonības atzīšanai un pielīdzināšanai valstu pilsonībai.¹⁰ Tomēr Savienības pilsonība savā šībrīža statusā nav atzīstama par pilsonību starptautisko tiesību izpratnē. Tai ir īpašs *sui generis* statuss.

---

⁵ Declaration of 9th May 1950 delivered by Robert Schuman. Pieejams: <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qs-204-en.pdf> [aplūkots 21.10.2017.]

⁶ Līgums par Eiropas Savienību. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992.

⁷ d'Oliveira J. Union Citizenship: Pie in the Sky?. In: A. Rosas and E. Antola (eds.) A Citizens' Europe: In search of a New Order, London: Sage, 1995, 58.-84.lpp.

⁸ Kostakopoulou, T. Towards a theory of constructive citizenship in Europe. Journal of Political Philosophy 4(4): 1996, 337.-358.lpp.

⁹ EST 20.09.2001. spriedums lietā Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve.

¹⁰ Monar J. A Dual Citizenship In The Making: The Citizenship of The European Union and Its Reform. In: M. La Torre (ed.), European Citizenship: An Institutional Challenge Vol.3. Kluwer Law International: 1998, p.168.-175.

1.2. ES pilsonības tiesiskais regulējums

ES pilsonība ir nostiprināta Līguma par Eiropas Savienību (LES) 9. pantā¹¹ un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 20. pantā¹². Savā būtībā LES 9. un LESD 20. pants ir identī daļās, kas runā par Savienības pilsonības iegūšanu, proti, ka tā automātiski izceļas no dalībvalsts pilsonības. Abos pantos īpaši izcelts arī fakts, ka ES pilsonība papildina, nevis aizstāj, valsts pilsonību, tādējādi nedegradējot valstu suverēnās pašnoteikšanās tiesības.

Svarīgs aspekts LES 9. pantā tvērumā ir vienlīdzības princips – visu pilsoņu vienlīdzība ES attieksmē, tās iestādēs un struktūrās. Svarīgs vienlīdzības kontekstā ir arī LESD 18. pants, kas aizliedz jebkādu diskrimināciju pilsonības dēļ, tādējādi dodot arī tiesības Eiropas Parlamentam un Padomei pieņemt noteikumus, kas aizliedz diskrimināciju pilsonības dēļ.

LESD 20. panta 2. daļā ir noteiktas un uzskaitītas no ES pilsonības izrietošās tiesības – tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot dalībvalstu teritorijā, tiesības piedalīties Eiropas Parlamenta un dzīvesvietas dalībvalstu pašvaldību vēlēšanās, tiesības uz diplomātisko un konsulāro iestāžu aizsardzību dalībvalsts teritorijā, tiesības iesniegt lūgumrakstu un saņemt atbildes Eiropas Parlamentā un citās ES iestādēs. Plašāk šīs tiesības katra individuāli ir regulētas arī citos LESD pantos, piemēram, LESD 21., 22., 23., 24. kā arī, piemēram, LESD 45. pantā. Detalizētāk tiesību īstenošanas nosacījumus un ierobežojumus autors aprakstīs nākamajā sadaļā, vienlaicīgi šos tiesību jautājumus ietverot arī Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES kontekstā.

Laika gaitā ES pilsonības tiesiskais regulējums ir papildināts un skaidrots arī sekundārajos tiesību aktos. Kā svarīgākais tiesību akts šī pētījuma kontekstā minama Direktīva 2004/38¹³, dēvēta arī par “Pilsoņu tiesību Direktīvu”. Tās saturā ir kodificēta EST atziņa par ES pilsonības fundamentālo statusu.

1.3. ES pilsonības institūta un tiesību attīstība

Savienības pilsonības normu piepildīšanā ar saturu galveno lomu gadu gaitā spēlējusi tieši Eiropas Savienības tiesa, kas ar savu tiesu praksi radījusi būtisku nozīmi ES pilsonības

---

¹¹ Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas OV C 326, 26.10.2012.

¹² Turpat.

¹³ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EK par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK. Pieņemta 29.04.2004.

statusam, taču izsaukusi arī ne mazums pretrumu, nonāko piet atšķirīgiem secinājumiem, šķietami, līdzvērtīgos faktiskajos apstākļos.

1998. gadā EST ar savu lēmumu lietā *Martinez Sala*¹⁴, kurā faktiskie apstākļi sevī ietvēra Spānijas pilsoni, kas dzīvoja Bavārijā un centās piekļūt bērna pabalstam brīdī, kad viņai nebija izsniegta oficiāla uzturēšanās atļauja, taču Vācija noraidīja šo prasību pabalstu piešķirt sakarā ar to, ka viņai nebija vajadzīgās uzturēšanās atļaujas. Taču EST nosprieda, ka šāda veida formālas prasības nevar būt par pamatu, lai liegtu ES pilsoni baudīt viņas tiesības, ja viņa likumīgi uzturas dalībvalsts teritorijā un dalībvalsts pilsoņiem šādas prasības nav izvirzītas. Šis spriedums bija viens no pirmajiem lielajiem triecieniem dalībvalstu suverenitātes pozīcijām no ES pilsonības aspekta.

Svarīgi atzīmēt jau ierpiekš pieminēto *Grzelczyk* lietu, kas iedibina ES pilsonības fundamentālo statusu. Kā arī būtiska loma ir leitai *Bidar*¹⁵, kas runā par studentu tiesībām saņemt ar studenta statusa saistītu sociālo palīdzību dalībvalstī, kurā tie studē. Tiesa nosprieda, ka dalībvalsts nedrīkst diskriminēt studentus, balstoties uz to pilsonību, ja students var apliecināt pienācīga līmeņa integrāciju konkrētajā valstī. Tiesa, šie integrācijas kritēriji nav izsmeloši un ir atvērti diskusijai. Līdzīga nostāja no EST puses atspoguļojas arī lietā *Trojani*¹⁶, kas runā par darbinieku saikni ar dalībvalsts darba tirgu, darba attiecībām un iespējām saņemt pabalstus, kas saistīti ar darba meklēšanu.

Būtisku lēmumu saistībā ar diskriminējošu valsts tiesisko regulējumu EST pieņēmusi lietā *D'Hoop*¹⁷, kurā personai, kas ieguvusi izglītību citā valstī, no Beļģijas puses tika liegtas pabalsta iespējas darba meklējumiem viņas pilsonības valstī, jo Beļģijas likums nosaka, ka šāds pabalsts pieejams tikai Beļģijas pilsoņiem, kas vidējo izglītību ieguvuši Beļģijā. Tiesa nosprieda, ka šāds regulējums, kas sliktākā situācijā nostāda personu tikai tādēļ, ka tā izmantojusi savas tiesības uz pārvietošanās brīvību, nav savietojams ar Savienības tiesībām un tādēļ ir diskriminējošs.

Attiecībā uz tiesu prakses attīstību ES pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesību sakarā, jāizceļ *Carpenter*¹⁸ lieta, kurā EST atzina Apvienotās Karalistes lēmumu izraidīt Filipīnu pilsoni, kurai Apvienotajā Karalistē bija vīrs, kas bija Apvienotās karalistes pilsonis, kā arī kopīgs bērns, par tādu, kas pārkāpj ES tiesības. Filipīnu pilsones vīrs nodarbojās ar

---

¹⁴ EST 12.05.1998. spriedums lietā C-85/96 María Martínez Sala v Freistaat Bayern.

¹⁵ EST 15.03.2005. spriedums lietā C-209/03 The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills.

¹⁶ EST 07.09.2004. spriedums lietā C-456/02 Michel Trojani v Centre public d'aide sociale de Bruxelles (CPAS).

¹⁷ EST 11.07.2002. spriedums lietā C-224/98 Marie-Nathalie D'Hoop v Office national de l'emploi.

¹⁸ EST 11.07.2002. spriedums lietā C-60/00 Mary Carpenter v Secretary of State for the Home Department.

uņēmējdarbību, kas nozīmēja biežu ceļošanu uz citām dalībvalstīm, ja viņu izraidītu, tad bērnam netiktu nodrošināta pienācīga ģimenes dzīve, un vīram nāktos upurēt savas tiesības sniegt pakalpojumus Savienības teritorijā, jo būtu jā rūpējas par bērnu, ko līdz tam vīra prombūtnes laikā darīja viņa sieva. Ar šo spriedumu EST pieskārās sensitīvam tematam par trešo valstu pilsoņu saistību ar ES tiesībām, un vai no ģimeniskās saistības ar ES pilsoni var rasties atvasinātas tiesības uzturēties dalībvalstī. Šāda EST pozīcija atkal raida ziņu, ka Tiesa ir gatava ierobežot dalībvalstu nacionālo pozīciju par labu ES pilsoņu institūtam.¹⁹ Turpretim lietā *Baumfast*²⁰ EST pieskaras idejai par beznosacījumu tiesībām uzturēties dalībvalsts teritorijā pat tad, ja persona vairs nekvalificējas kā darbinieks konkrētajā dalībvalstī. Galvenais, lai persona nerada papildu slogu konkrētās dalībvalsts sociālajai sistēmai. Un, piemēram, fakts, ka ES pilsoņa veselības apdrošināšana, kas iegādāta citā dalībvalstī, neietver kādu aspektu no dzīvesvietas dalībvalsts apdrošināmajām jomām, nevar pats par sevi kalpot par pamatu, lai personai liegtu uzturēšanos. Nacionālajām tiesām ir nepieciešams piemērot samērīgus līdzekļus, lai situāciju risinātu, un izraidīšana tāds nav.

Svarīgs elements, lai varētu atsaukties uz ES tiesībām, kas saistās ar Savienības pilsoņu brīvu pārvietošanos un uzturēšanos ir “pārrobežu elements”²¹, taču būtisks pavērsiens šajā kontekstā noticis, pateicoties *Zambrano*²² spriedumam. Tiesa šajā ikoniskajā spriedumā noteica, ka savā būtībā LESD 20. pants un ES tiesības attiecībā uz Savienības pilsoņiem kopumā nav limitētas ar “pārrobežu elementu” un tādējādi nevar tikt ierobežotas ar nacionālo regulējumu, atsaucoties arī uz spriedumu lietā *Rottmann*²³, atgādinot, ka ES pilsoņu tiesības ir lemtas fundamentālā statusa iemantošanai.

Taču vairāki spriedumi pēc slavenā *Zambrano* sprieduma ir raisījuši debates gan par EST nostāju un argumentāciju *Zambrano* lietā, gan kritiku par šķietamo nekonsekvenci, tam sekojošos spriedumos ar līdzīgiem faktiskajiem apstākļiem. Piemēram, lietā *McCarthy*²⁴, kurā persona ar dubultpilsonību (Īrijas un Apvienotās Karalistes) lūdza uzturēšanās atļauju savam vīram, Jamaikas pilsonim, kā Savienības pilsoņa ģimenes loceklim, EST pamatoja, ka Apvienotās Karalistes lēmums atteikt uzturēšanās atļauju, ir pieļaujams. Tiesa to pamatoja ar faktu, ka nepastāvējā pārrobežu elementa un dubultpilsonība pati par sevi nevar būt iemesls, lai šajā gadījumā tiktu piemērotas ES tiesības. Kā arī konkrētajā lietā Apvienotās Karalistes

---

¹⁹ Kostakopoulou D. The Evolution of European Union Citizenship. European Political Science Vol 7: 2008, 291.lpp.

²⁰ EST 17.09.2002. spriedums lietā C-413/99 Baumbast and R v Secretary of State for the Home Department.

²¹ Ševe K. Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 94.-98.lpp.

²² EST 08.03.2011. spriedums lietā C-34/09 Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi (ONEm).

²³ EST 02.03.2010. spriedums lietā C-135/08 Janko Rottman v Freistaat Bayern.

²⁴ EST 05.05.2011. spriedums lietā C-434/09 Shirley McCarthy v Secretary of State for the Home Department.

atteikums nekādā mērā “nekavē” un “neatņem” ES pilsoni viņai pienākošās tiesības, ko regulē ES normatīvie akti. EST vēlāk lietā *Iida*²⁵ veic būtisku precizējumu, ka šādos gadījumos nevar būt runa par hipotētiskiem ES tiesību apdraudējumiem.

Citā lietā – *Dereci*²⁶ – EST atgriezās pie viena no jautājumiem, kas tika uzdots jau *Zambrano* lietā, taču netika atbildēts, jo konkrētajā lietā tas lietas izšķiršanai nebija nepieciešams. Proti, vai gadījumā, ja valsts liedz uzturēšanos dalībvalsts teritorijā, iespējams atsaukties uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu²⁷. Tiesa lēma, ka vispirms nepieciešams noteikti, vai faktiskie apstākļi pieļauj ES tiesību piemērošanu un vai var runāt par rīcību no dalībvalsts puses, kas liedz baudīt ES tiesības. Ja neviens no šiem faktoriem nav konstatējams, tad pārvietošanās jautājumos nav iespējams atsaukties vien uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu. Šis ir svarīgs elements kontekstā ar faktu, ka Apvienotā Karaliste savā pozīcijā īpaši uzsver arī to, ka pēc izstāšanās Eiropas Savienības Pamattiesību harta tai vairs nebūs saistoša.

Pētījuma kontekstā autors uzskata par nepieciešamu apskatīt vēl vienu būtisku EST spriedumu lietā *O, S & L*²⁸. Šī ir lieta, kas raisījusi plašas diskusijas un kritiku EST virzienā, atsaucoties uz *Zambrano* spriedumu, pārmetot EST nekoncekvenci un tiesisko nenoteiktību ES pilsonības tiesību jautājumos.²⁹ Šajās apvienotajās lietās dalībvalstis atteicās piešķirt uzturēšanās tiesības bērnu tēviem, kas nebija viņu bioloģiskie vecāki. Tiesa uzsvēra, ka abos gadījumos nav piemērojama Direktīva 2004/38, jo trūkst pārrobežu elementa (abi bērni ar savām mātēm, kuras bija tiesīgas uzturēties ES dalībvalstī, dzīvoja dalībvalstīs) un tēvu uzturēšanās ierobežošana pati par sevi neierebežo bērnu iespējas īstenot viņu kā ES pilsoņu tiesības, kā arī neradīja situāciju, kurā bērniem vajadzētu tā dēļ pamest ES teritoriju pavisam, kā tas bija, piemēram, *Zambrano* lietā. Tādējādi tiesa apstiprināja, ka konkrētajās lietās LESD 20. pants neaizliedza dalībvalstu uzliktos ierobežojumus. Lai arī Pilsoņu direktīva šajās lietās nebija piemērojama, Tiesa pēc savas iniciatīvas iezīmēja, ka situācijas ietilpst Direktīvas 2003/86³⁰ jeb “Ģimenes atkalapvienošanās direktīvas” tvērumā, kas nozīmētu arī Eiropas Savienības pamattiesību hartas piemērošanu, taču tiesa šajā kontekstā atstāja dalībvalstu tiesnešu ziņā izvērtēt, vai saskatāmi Hartas 7. un 24. panta pārkāpumi.

---

²⁵ EST 08.11.2012. spriedums lietā C-40/11 Yoshikazu Iida v Stadt Ulm.

²⁶ EST 15.11.2011. spriedums lietā C-256/11 Murat Dereci and Others v Bundesministerium für Inneres.

²⁷ *Eiropas Savienības Pamattiesību harta*. Ratificēta 07.12.2000. [10.12.2017.]

²⁸ EST 06.12.2012. spriedums lietās C-356/11 un C-357/11 O and S v Maahanmuuttovirasto and Maahanmuuttovirasto v L

²⁹ Murphy C. AT THE PERIPHERY OF EU CITIZENSHIP: C-356/11 O, S AND L. Pieejams: <http://europeanlawblog.eu/2013/01/11/at-the-periphery-of-eu-citizenship-c-35611-o-s-and-l/>. [aplūkots 22.10.2017]

³⁰ Eiropas Padomes Direktīva 2003/86/EK par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanās. Pieņemta: 22.09.2003.

No EST prakses iespējams novērot, kā Tiesa caur LESD 18., 20. un 21. panta prizmu un sekundārajiem Savienības tiesību aktiem (Pilsonu direktīva, Ģimenes atkalapvienošanās direktīva) ir soli pa solim paplašinājusi un veidojusi ES pilsonības institūti par daudz plašāku konceptu nekā vien daļu no vienotā tirgus. Jāatzīmē, ka EST tikusi kritizēta par to, ka tā atkāpjas no sekundārajām normām par labu primārajiem Savienības tiesību avotiem, lai varētu arvien vairāk ģeneralizēt ES pilsonības konceptu, kaut arī sekundārie tiesību avoti ir radīti tieši tādēļ, lai precizētu primāros tiesību aktus.³¹ Taču šajā kontekstā autors piekrīt uzskatam, ka nedrīkst veidoties situācija, kad dalībvalstis izmanto sekundārās ES tiesības, lai diskreditētu ES primārajos tiesību avotos ietvertos principus. Kā arī, piemēram, sociālā palīdzība nav kaut kas, ko iedibina ES tiesību akti, bet gan nacionālo tiesību radīts institūts, taču ES tiesības šajā kontekstā nodrošina līdzvērtīgu attieksmi pret ES pilsoņiem, kas tādā veidā ietver arī tādas jomas kā sociālā palīdzība.³²

EST pakāpeniski ir noņēmusi šķēršļus ES pilsoņu pārvietošanās un uzturēšanās brīvībai Savienības teritorijā, ierobežojot dalībvalstu iespējas likt dažādas formalitāšu barjeras Savienības pilsonības tiesību īstenošanai. Diskriminācijas aizliegums pilsonības dēļ ir ticis attīstīts līdz daudz augstākam līmenim par vienotā tirgus ekonomiskajiem faktoriem. Ja kādreiz tiesības pārvietoties un uzturēties dalībvalstīs bija saistītas ar darbaspēka apriti, tad šobrīd šīs tiesības jau ir ierobežotas tikai ar sabiedrisko kārtību, drošību un veselības apsvērumiem, kā arī vienīgais kritērijs, ko nepieciešams izpildīt, ir nebūt par pārlietu lielu slogu mītnes valsts sociālajai sistēmai.

Attiecībā uz ģimeni ar Savienības saistīto tiesību loks ir nostiprināts un paplašināts arī uz ģimenes locekļiem, kas, nebūdami Savienības pilsoņi, var savā būtībā baudīt tās pašas tiesības. Arī ģimenes locekļi nedrīkst tikt pakļauti nesamērīgām formalitātēm un ir tiesīgi atsaukties uz Direktīvu 2003/86 pat likumīgi neuzturoties kādā no Savienības dalībvalstīm. Savienības pilsoņu ģimenes locekļi ir plaši pasargāti no iespējamās izsūtīšanas.

Īpaša uzmanība no EST puses ir veltīta attiecībā uz bērnu tiesībām, kas ir ES pilsoņi. Šajā ziņā tiesa ir vairākkārtīgi atkāpusies no “pārrobežu” elementa, lai nodrošinātu to, ka bērnam, ES pilsonim, netiek atņemtas viņam pienākošās tiesības tikai tādēļ, ka bērna vecāki ir pakļauti riskam tikt izraidītiem no dalībvalsts. Šādos gadījumos EST ir tiesīga iejaukties pat, šķietami, dalībvalsts nacionālajās lietās. Kas tikai pastiprina ES pilsonības institūta pārākumu

---

³¹ Hailbronner K. Union Citizenship and Access to Social Benefits. *Common Market Law Review*: 2005, Vol. 42, Issue 5, 1250.lpp.

³² O’Leary S. *European Union Citizenship. The Options for reform*. London: Institute for Public Policy Research, 1996, 31.lpp.

pār “četrus tirgus brīvību” konceptu un tā regulējumu, balansējot starp Savienības pilsoņu tiesībām, fundamentālajām cilvēktiesībām un dalībvalstu nacionālo regulējumu.³³

1.4. Apvienotā Karaliste un ES pilsoņu jautājumi

Nemot vērā EST iedibinātos principus un iepriekš apskatīto tiesu praksi, pētījuma autors vēlas nedaudz pieskarties tieši Apvienotās Karalistes pozīcijai attiecībā uz ES pilsonību un attiecībām ar EST gadu gaitā. Tas palīdzēs izprast nacionālo nostāju un potenciālos saspīlējumu punktus, kas noveduši līdz vēlmei izstāties no Eiropas Savienības, kā arī iezīmēs nākotnes riskus ES pilsoņiem, kas šobrīd uzturas un plāno uzturēties Apvienotajā Karalistē arī nākotnē.

Aplūkojot ar ES pilsonību saistīto tiesu praksi laika posmā no 1986. līdz 2016. gadam, novērojams, ka Apvienotā Karaliste iesaistīta vairāk nekā 26% ar ES pilsonību saistīto lietu.³⁴ Tas rada priekšstatu par Apvienotās Karalistes nostāju attiecībā uz ES pilsoņu pārvietošanās un uzturēšanās tiesībām Savienības teritorijā, un nav pārsteigums, ka, gadu laikā šādiem precedentiem krājoties, viens no galvenajiem politiskajiem argumentiem par labu izstāšanās procesam bija tieš imigrācijas ierobežošana. Pēc autora domām, uzskatāms un labs piemērs ir 2004. gada spriedums lietā *Chen*³⁵, kurā māte ar Ķīniešu pilsonību, kas strādāja un uzturējās Velsā, savu meitu izvēlējās dzemdēt Īrijā, lai meitai, pamatojoties uz Īrijā spēkā esošo *jus soli* pilsonības iegūšanas principu, iegūtu Īrijas un tādējādi arī Eiropas Savienības pilsonību. Apvienotajā Karalistē *jus soli* princips tajā laikā vairs nebija spēkā. Kad ģimene, pamatojoties uz meitas iegūto ES pilsonību, vēlējās pārcelties uz dzīvi Kardifā, Velsā, Apvienotās Karalistes institūcijas noraidīja pastāvīgās uzturēšanās atļauju, pamatojot savu argumentāciju uz faktu, ka māte apzināti dzemdējusi Īrijā, lai iegūtu meitai ES pilsonību un tādējādi iegūtu tiesības dzīvot Apvienotajā Karalistē. Ar šo precedentu EST tika uzdots jautājums par to, vai šādā veidā iespējams ļaunprātīgi izmantot ES pilsonību? Īpaši gadījumā, kad šāda situācija nerada nekādu papildus sociālo slogu dalībvalstij, jo personas pašas par sevi var parūpēties un pelna iztiku konkrētajā valstī. EST savā spriedumā, protams, atzina, ka, liedzot iespēju mātei, Ķīnas pilsoni, apmesties Apvienotajā Karalistē, viņas meitai tiktu liegta iespēja baudīt savas ES pilsones tiesības, jo viņa ir atkarīga no savas mātes.

³³ Krūma K. EU Citizenship, Nationality and Migrant Status: An Ongoing Challenge. Leiden: Brill | Nijhoff, 2014. p.242.

³⁴ Datu avots: <http://eudo-citizenship.eu/databases/citizenship-case-law/?search=1&name=EU+citizenship>. [aplūkots 24.10.2017.]

³⁵ EST 19.10.2004. spriedums lietā C-200/02 Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v Secretary of State for the Home Department.

Ģenerāladvokāts Antonio Tizzano (*Antonio Tizzano*) savā viedoklī paudis, ka, lai šādu liegumu varētu atzīt par pamatotu, ir jāpierāda, ka nacionālais regulējums tiek izmantots pretēji tam paredzētajam mērķim, kas attiecīgi rada arī Savienības tiesību izmantošanu neatbilstoši to būtībai un mērķim.³⁶ Lai arī konkrētajā gadījumā varētu runāt par to, ka *Chen* leitā māte izmantojusi likuma robu nacionālajā regulējumā, taču nevar apgalvot, ka tādā viedā viņa būtu ļaunprātīgi un pretēji to mērķim izmantojusi Savienības tiesības. Konkrētajā lietā Apvienotās Karalistes lēmums bija pretējs tai laikā spēkā esošās Direktīvas 90/364/EEC 1. pantam³⁷, LESD 18. un 21. pantam.

Kā vēl viens trieciens Apvienotās Karalistes suverenitātei un pašleņķumam noteikti jāpiemin arī pavisam nesens EST spriedums, kas pasludināts šī pētījuma tapšanas laikā. Runa ir par lietu *Lounes*³⁸, kurā Alžīrijas pilsonim draudēja izraidīšana no Apvienotās Karalistes, jo viņa sieva ieguva Apvienotās Karalistes pilsonību. Apvienotās Karalistes Iekšlietu departaments apgalvoja, ka, tā kā sieva ir ieguvusi Apvienotās Karalistes pilsonību, viņa tiek pakļauta Apvienotās Karalistes imigrācijas likumam, un attiecīgi viņas vīram, Alžīrijas pilsonim, vairs nepastāv atvasināto tiesību uz uzturēšanos, kas piešķirtas ar ES tiesībām. EST, protams, savā spriedumā atzina, ka šāda situācija nav pieļaujama un naturalizācija nekādā ziņā neietekmē Savienības pilsoņa tiesības dzīvot kopā ar savu ģimeni, šajā gadījumā laulāto, ES dalībvalstī. Kā arī šādā veidā Apvienotā Karaliste nedrīkst degradēt viņas joprojām saglabāto Spānijas pilsonību. Šāds spriedums pašā izstāšanās priekšvakrā noteikti nav kaut kas, ar ko Apvienotās Karalistes valdība var būt apmierināta.

Apvienotās Karalistes salīdzinoši striktā un zemā atbalsta sociāla politika kombinācijā ar Apvienotās Karalistes atvērto robežu politiku attiecībā uz jaunuzņemtajām dalībvalstīm 2004. gadā radīja augsni daudziem ar sociālo atbalstu saistītām tiesvedībām, kurās nacionālās regulējums konfliktēja ar ES kursu šajā jomā.³⁹ Kā tas redzams no iepriekš apskatītās dinamikas, tad Apvienotā Karaliste ir bijusi viens no galvenajiem ES pilsoņu tiesību attīstītājiem, tiesa, šībrīža kontekstā par sliktu sev.

Par Apvienotās Karalistes nacionāla tiesiskā regulējuma integritātes pakāpi ES kontekstā runā arī apstākļi, ka 75% lietu, kas tiek nodotas EST prejudiciālajam nolēmumam,

---

³⁶ Ģenerāladvokāta Tizzano A. 18.05.2004. viedoklis lietā C-200/02 Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v Secretary of State for the Home Department [114]-[116]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=48733&doclang=en>. [aplūkots 10.11.2017.]

³⁷ Eiropas Padomes Direktīva 90/354/EEC [pieņemta: 28.06.1990], kas grozīta ar Direktīvu 2004/38/EC.

³⁸ EST 14.11.2017. spriedums lietā C-165/16 Toufik Lounes v Secretary of State for the Home Department.

³⁹ Sigafos J. What is driving rates of social policy preliminary references to the CJEU? Evidence from the United Kingdom and France. *Journal Of Social Welfare & Family Law*, Vol. 34, No. 4 [serial online]: 2012, p.491.-492.

EST nelemj par labu Apvienotās Karalistes pozīcijai.⁴⁰ Tas, protams, rada lielus izdevumus Apvienotajai Karalistei, kā arī tikai stiprina eiroskeptiķu pozīcijas, kas uzskata, ka ES ar Tiesas palīdzību ir atņēmusi suverenitāti un pašnoteikšanos Apvienotās Karalistes valdībai un tautai.⁴¹ Varētu pat apgalvot, ka Apvienotā Karaliste līdz galam nebija apzinājusies Savienības ietekmi.

Kā papildus apstākļi, kas gan sarežģīj, gan sadārdzina prejudiciālā nolēmuma procesus Apvienotās Karalistes un EST starpā, ir fakts, ka Apvienotās Karalistes zemākā līmeņa tiesas vēsturiski ir izrādījušas mazāku iniciatīvu uzdot jautājumus EST. Tikai lietai nonākot augstākajā instancē, tiesneši atvētāk vērsušies ar jautājumiem pēc prejudiciālā nolēmuma.⁴²

---

⁴⁰ More proof of meddling: Britain has lost 'more than 75 PER CENT' of EU court cases. Pieejams: <https://www.express.co.uk/news/uk/648899/Britain-loses-most-cases-taken-to-European-Court-EU-referendum-Vote-Leave-Gove>. [aplūkots 13.11.2017.]

⁴¹ Howard M. and Aikens R.: The EU's court is picking apart our laws. Pieejams: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/22/the-eus-court-is-picking-apart-our-laws/>. [aplūkots 13.11.2017.]

⁴² Ibid 35, p.495.

II EIROPAS SAVIENĪBAS PILSONĪBAS KĀ DUĀLĀS PILSONĪBAS POTENCIĀLS

Ja iepriekšējās nodaļās lielāks fokuss tika veltīts tieši citu ES valstu pilsoņu, kas šobrīd uzturas Apvienotajā Karalistē, situācijai, tad šajā nodaļā autors apskatīs Apvienotās Karalistes pilsoņu pozīcijas pēc izstāšanās.

No referendumā par izstāšanos no ES rezultātiem ir redzams, ka par izstāšanos no Savienības nobalsojuši 51,9% no balsotājiem. Svarīgi uzsvērt arī to, ka tikai Anglijā un Velsā vairākums ir balsojuši par izstāšanos, taču Ziemeļīrijā un Skotijā pārliecinoši uzvarēja pozīcija par palikšanu Savienības sastāvā.⁴³ No tiesību viedokļa tas nozīmē, ka vairāk nekā 16 miljoniem, rēķinot pēc nobalsojušo skaita⁴⁴, Apvienotās Karalistes iedzīvotāju pret viņu gribu šībrīža apstākļos tiks atņemta Savienības pilsonība un daļa (jo ļoti iespējams, ka daļu tiesības tie saglabās jebkurā gadījumā) tiesību, kas saistās tieši ar Savienības pilsonību.

Iepriekš minētie apstākļi noved pie jautājuma – kāds ir Savienības pilsonības juridiskais statuss, vai tā spēj pastāvēt neatkarīgi no dalībvalsts pilsonības un vai varētu pastāvēt situācija, kurā, šajā gadījumā Apvienotās Karalistes pilsoņi, saglabā savu ES pilsoņa statusu arī pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES? Viedokļi šajos jautājumos ir veidojušies jau pirms vairākiem gadiem, kad Apvienotās Karalistes izstāšanās vēl nebija aktuāls temats, taču tagad, kad ir reāls precedents, ir īstais brīdis atgriezties pie šīm idejām. Pastāv divi izteikti domu virzieni: 1) **ES pilsonība nevar pastāvēt pati par sevi, jo tā izceļas no valsts pilsonības, kas ir Savienības dalībvalsts** un 2) **ES pilsonība var pastāvēt arī pati par sevi, jo, lai arī tā sākotnēji radās, pateicoties valsts pilsonībai, tai ir savas neatkarības pazīmes, kā arī tās zaudēšanas process nav skaidri noregulēts tiesību aktos**⁴⁵.

Šajā nodaļā autora mērķis nav iedziļināties un analizēt katru pilsonības (gan valstspiederības, gan Savienības) aspektu un juridisko pamatojumu, bet gan iezīmēt valdošās idejas par Savienības pilsonības spēju vai nespēju būt nošķirtai no strikti teritoriālā principa.

---

⁴³ The Electoral Commission of UK – EU referendum results. Pieejams: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>. [aplūkots 21.10.2017.]

⁴⁴ Taču jāņem vērā, ka šis skaitlis ir ievērojami lielāks, ja pieskaita arī daļu nebalsojušo, kas kāda iemesla dēļ nevarēja nobalsot, kā arī cilvēkus, kas vēl nav sasnieguši balstiesīgo vecumu. Šeit īpašs uzsvars jāliek uz jauniešiem, kas ir izteikti eiropēiskāk noskaņoti. *The Queen (on the Application of Harry Shindler MBE and Jacquelin MacLennan v. Chancellor of the Duchy of Lancaster and the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs)* [2016] EWCA Civ 469.

⁴⁵ Clemens M. Rieder. *The Withdrawal Clause of the Lisbon Treaty in the Light of EU Citizenship (Between Disintegration and Integration)*. *Fordham International Law Journal*, 2013, Volume 37, Issue 1, Article 9. Pieejams: <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2324&context=ilj> [aplūkots 21.10.2017.]

2.1. Eiropas Savienības pilsonības saglabāšana pēc dalībvalsts izstāšanās no Savienības

Vērtējot pilsonības aspektu strikti no likuma burta viedokļa, tad izstāšanās gadījumā, kas balstīts LES 50. pantā, ir skaidrs, ka potenciāli ir iespējama pilnīga Savienības pilsonības institūta likvidācija valsts, kas izstājas no ES, pilsoņiem. Taču arvien biežāk runāts par pilsonības fundamentālo statusu neatkarīgi no valstspiederības – EST spriedumi lietās *Grzelczyk*⁴⁶ un *Rottmann*⁴⁷. Tas teorētiski paver iespējas runāt par no teritorijas atdalītu pilsonību un tiesībām, kas izriet no tās. Jo, lai arī vairums tiesību, ko piešķir ES pilsonība ir teritoriālas – attiecas uz valsti, kas ir ES dalībvalsts –, ne visas Savienības pilsoņiem piešķirtās tiesības tādas ir.⁴⁸ Skatoties to kopskatā ar ideju par to, ka ES šobrīd jau ir kas vairāk par institucionālu veidojumu ar starptautiska līguma dabu, bet gan pilsoņu kopiena⁴⁹, rodas pamats argumentam, ka šībrīža Savienības pilsoņiem – Apvienotās Karalistes pilsoņiem – nevar tā vienkārši atņemt tiesības, ko viņi varētu vēlēties saglabāt attiecībā uz ES ārpus savas pilsonības valsts.

Viens no spēcīgākajiem argumentiem par labu iespējai saglabāt Savienības pilsonību valsts pilsoņiem, kas izstājas no ES, ir risks zaudēt milzu apjomu ar tiesībām, ko sniedz tieši Savienības tiesības, kas nostiprinātas arī gadiem ilgā EST judikatūrā, kā fundamentālas tiesības. Pilnīgas Savienības pilsonības zaudēšanas gadījumā, ja šis faktors netiktu noregulēts izstāšanās līgumā, Apvienotās Karalistes pilsoņi attiecībā pret ES varētu nonākt sliktākā situācijā nekā, piemēram, Krievijas pilsoņi.⁵⁰

Tie, kas iestājas par Savienības pilsonības statusa stiprināšanu paralēli valsts pilsonības statusam, lielas cerības liek tieši uz ES un ES tiesību spēju pielāgoties un mainīties, lai sasniegtu labāko rezultātu tās pilsoņiem. Kā piemēri tiek izcelti valstu sadalīšanās Eiropā⁵¹, kā rezultātā tikuši risināti daudz sarežģītāki ar valsts pilsonību saistīti jautājumi, analogiski iespējams skatīties arī ko iesākt ar Savienības pilsonību valsts atdalīšanās gadījumā.

---

⁴⁶ EST 20.09.2001. spriedums lietā C-184/99 *Grzelczyk v. Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*.

⁴⁷ EST 02.03.2010. spriedums lietā C-135/08 *Rottmann v. Freistaat Bayern*.

⁴⁸ D. Kochenov. *EU Citizenship and Withdrawals from the Union: How Inevitable Is the Radical Downgrading of Rights?* LEQS Paper, 2016, No. 111/2016, p.11-16. Pieejams: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS%20Discussion%20Paper%20Series/LEQSPaper111.pdf> [aplūkots 21.10.2017.]

⁴⁹ Kostakopoulou. *European Union Citizenship and Member State Nationality: Updating or Upgrading the Link?*, EUDO CITIZENSHIP. Pieejams: <http://eudo-citizenship.eu/commentaries/citizenship-forum/citizenship-forum-cat/254-has-the-european-court-ofjustice-challenged-member-state-sovereignty-in-nationality-law?showall=&start=5>. [aplūkots 21.10.2017.]

⁵⁰ D. Kochenov, p.3. (n 6)

⁵¹ *Ibid.*, p.25-26.

Šī pētījuma tapšanas brīdī ir zināms, ka arī Eiropas Parlaments ir izteicis atbalstu idejai, ka Apvienotās Karalistes pilsoņiem vajadzēt sniegt iespēju saglabāt savas Savienības pilsoņu tiesības un statusu. Tiesa, nav zināma Eiropas Komisijas un Padomes nostāja.⁵²

2.2. Eiropas Savienības pilsonības zaudēšana pēc dalībvalsts izstāšanās no Savienības

Galvenais arguments pret situāciju, kurā, pēc izstāšanās no ES, bijušās dalībvalsts pilsoņi saglabātu savas Savienības pilsonības tiesības un statusu, ir LES 50. panta un dibināšanas līgumu plašākā nozīmē juridiskā statusa apdraudējums. Tādējādi LES 50. pants par izstāšanos no savienības zaudētu savu juridisko nozīmi. Tā virsmērķis ir valstīm sniegt iespēju padarīt ES līgumus par sev nesaistošiem, kas nozīmētu arī LESD 20. panta darbības izbeigšanos.

Lai arī Savienības pilsonība ir attīstījusies un paplašinājusies, pateicoties EST spriedumiem un ES tiesību interpretācijai, tiek uzskatīts, ka kā koncepts tā vienalga joprojām ir cieši saistīta ar valstspiederību un ka valsts ietekme uz to, vai personai piešķirt Savienības pilsonību, ir pārāk liela, lai varētu par to runāt kā par neatkarīgu institūtu.⁵³ Doktrīnā pat tiek pausts viedoklis, ka pilsonības koncepta izveide un iekļaušana Lisabonas līgumā bijusi nejauša, pastiprinot šī koncepta simbolisko un papildinošo vērtību, nevis patstāvīgumu.⁵⁴

Būtībā, valstij atdaloties un saraujot jebkādas saites ar ES, vairs nepastāv nekāda pamata Savienības pilsonības saglabāšanai, jo Apvienotās Karalistes pilsonībai konkrētajā gadījumā vairs nebūtu nekādas leģitīmās piesaistes ES.

Taču aktuāla ir diskusija par to, vai vispār ir iespējams pilnībā distancēties no ES ietekmes pēc tik ilgu gadu integrācijas, kā rezultātā nacionālajos tiesību aktos ir pārņemts liels daudzums ES tiesību. Protams, teorētiski pastāv iespēja, ka valsts nacionālais regulējums paredz iespēju grozīt šos aspektus, taču tiesiskās paļāvības vārdā ir grūti iedomāties šādu scenāriju.

---

⁵² Brits should not lose EU citizenship rights after Brexit, leaked European Parliament plan says. Pieejams: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-keep-european-citizenship-free-movement-passport-article-50-european-parliament-leaked-a7656281.html> [aplūkots 03.12.2017.]

⁵³ Krūma K. EU Citizenship, Nationality and Migrant Status: An Ongoing Challenge. Leiden: Brill | Nijhoff, 2014. p.129.-165.

⁵⁴ Weiler J. European Citizenship – Identity and Differentity. In: La Torre Massimo (ed.), European Citizenship: An Institutional Challenge Vol. 3. Kluwer Law International: 1998, p.1.-26.

III IZSTĀŠANĀS SARUNAS – APVIENOTĀS KARALISTES UN EIROPAS SAVIENĪBAS POZĪCIJAS

Šī bakalaura darba izstrādes laikā Apvienotās Karalistes parlaments ir izstrādājis Eiropas Savienības (Izstāšanās) likumprojektu⁵⁵, ar ko tiktu grozīts 1972. gada Eiropas Kopienu akts⁵⁶, ar kuru tiek padarīti saistoši Savienības Līgumi un apstiprināta Apvienotās Karalistes iestāšanās Eiropas Savienībā.

Izstāšanās no ES likumprojekts un tā saturs šobrīd ir centrālais sarunu temats starp Apvienoto Karalisti un Eiropas Savienību. No vienas puses Apvienotās Karalistes pārstāvji arvien aktīvāk vēlas pievērsties tieši savstarpējās tirdzniecības nosacījumiem un nākotnei, taču no Eiropas Savienības puses šobrīd sarunas tiek bloķētas, jo ir pamatotas bažas par Apvienotās Karalistes nostāju attiecībā uz Eiropas Savienības pilsoņiem, kas šobrīd uzturas Apvienotajā Karalistē.

Šajā nodaļā pastiprināta uzmanība tiks pievērsta tieši Apvienotās Karalistes piedāvātajam regulējumam attiecībā uz ES pilsoņiem, galvenajiem iebildumiem no ES puses un ar pilsoņu tiesībām saistītajiem riskiem pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās.

3.1. Savienības pilsoņu statuss pēc izstāšanās no ES un tā iegūšanas procedūra

No Apvienotās Karalistes puses Savienības pilsoņiem, kas šobrīd uzturas tās teritorijā, tiek piedāvāts pavisam jauns, alternatīvs statuss - “*settled*”, kas pēc premjerministra Terēzes Mejas teiktā saglabās Savienības pilsoņiem tiesības uzturēties Apvienotās Karalistes teritorijā, piekļūt darba tirgum un izglītībai, kā arī saņemt sociālo atbalstu.⁵⁷

Statusa iegūšanai varēs kvalificēties ikviens Savienības pilsonis, kas Apvienotajā Karalistē nodzīvojis vismaz 5 gadus, kas aizgūts no Savienības tiesībās noteiktajam termiņam, un nav atzīts kā drauds Apvienotās Karalistes sabiedrības drošībai. Citi Savienības pilsoņi, kas būs apmetušies Apvienotajā Karalistē pirms oficiālā izstāšanās datuma, taču nebūs sasnieguši

---

⁵⁵ European Union (Withdrawal) Bill 2017-19. Pieejams: <https://services.parliament.uk/bills/2017-19/europeanunionwithdrawal.html>. [aplūkots 03.12.2017.]

⁵⁶ European Communities Act 1972. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68/contents>

⁵⁷ Theresa May writes to EU citizens in UK to reassure them over post-Brexit status. Pieejams: <https://www.theguardian.com/politics/2017/oct/18/theresa-may-writes-to-eu-citizens-in-uk-to-reassure-them-over-post-brexit-status>. [aplūkots 03.12.2017.]

5 gadu termiņu, varēs pieteikties pagaidu statusam, līdz tiks sasniegts 5 gadu termiņš. Taču EU pilsoņi, kas ieradīsies Apvienotajā Karalistē pēc oficiāli noteiktā izstāšanās termiņa būs pakļauti Apvienotās Karalistes imigrācijas politikai un tiesiskajam regulējumam, kas nozīmē, ka iespēja apmesties Apvienotajā Karalistē nav garantēta.

Kā uzsvērts valdības priekšlikumā, tad katram Savienības pilsonim, kas uzturas Apvienotajā Karalistē pēc izstāšanās būs nepieciešams iegūt jaunu imigrācijas statusu, atkarībā no Apvienotajā Karalistē pavadītā laikā. Turpertim ES pilsoņi, kas nebūs ieguvuši attiecīgo dokumentāciju un statusu, būs pakļauti riskam nepieklūt darba tirgum.⁵⁸

Lai arī Apvienotās Karalistes piedāvājumā vairākkārt tiek uzsvērts, ka pieteikuma process alternatīvajam statusam būs, cik vien iespējams, atvieglots un vienkāršs, kā arī izmaksās aptuveni tik pat, cik Apvienotās Karalistes pases izgatavošana, Eiropas Savienības nostāja šajā jautājumā ir visai strikta. Savienība savā viedoklī pauž, ka visiem ES pilsoņiem, kas šobrīd pamatoti uzturas Apvienotajā Karalistē, automātiski būtu piešķirams attiecīgas statuss, neapgrūtinot Savienības pilsoņus ar papildus pienākumiem un maksājumiem.⁵⁹ Šobrīd pēc Apvienotās Karalistes paustās nostājas var noprast, ka pieteikums attiecīgajam statusam būtu jāveic arī visiem ģimenes locekļiem individuāli, nevis kopīgi viens, vecākiem – bērnu vārdā.

3.2. Savienības pilsoņu garantētās tiesības

Apsaktot tiesību, ko Savienības pilsoņiem garantētu Apvienotās Karalistes pozīcija un Eiropas Savienības pozīcija, vispirms ir nepieciešams ņemt vērā faktu, ka Apvienotās Karalistes pozīcija izriet no idejas par jauna regulējuma radīšanu, taču ES pozīcija vērtējama no esošā ES tiesiskā regulējuma saglabāšanas.

Lai arī no Apvienotās Karalistes valdības puses bieži tiek uzsvērts, ka ES pilsoņu tiesības ir galvenā prioritāte, ir būtiski saprast, ka tas nebūt nenozīmē tieši tiesību saglabāšanu tādā apmērā, kā tas ir tagad, ko gan vēlas panākt Savienības pārstāvji. Apvienotās Karalistes valdības piedāvājumā tiek uzsvērtas ļoti konkrētas jomas: 1) tiesības uzturēties un dzīvot, 2) tiesības strādāt un mācīties, kā arī 3) tiesības saņemt sociālo atbalstu. Lai arī tā ir daļa no LESD

---

⁵⁸ Policy paper: The United Kingdom's exit from the European Union: safeguarding the position of EU citizens living in the UK and UK nationals living in the EU. Pieejams: <https://www.gov.uk/government/publications/safeguarding-the-position-of-eu-citizens-in-the-uk-and-uk-nationals-in-the-eu/the-united-kingdoms-exit-from-the-european-union-safeguarding-the-position-of-eu-citizens-living-in-the-uk-and-uk-nationals-living-in-the-eu#a-new-status-in-uk-law>. [aplūkots 20.11.2017.]

⁵⁹ Eiropas Komisijas 03.05.2017. rekomendācija. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/annex-recommendation-uk-eu-negotiations_3-may-2017_en.pdf. [aplūkots 20.11.2017.]

20. pantā un Direktīvā 2004/38 ietvertajām tiesībām, tomēr ir skaidrs, kā to norāda arī Savienības pārstāvji, ka jaunais regulējums samazina tiesību apjomu, kāds šobrīd pienākas ES pilsoņiem, kas dzīvo Apvienotajā Karalistē, uzsverot tiesību fundamentālo raksturu un nulles toleranci no Eiropas Parlamenta puses tiesību samazināšanai.⁶⁰

Neskaidra ir Apvienotās Karalistes nevēlēšanās atzīt, ka oficiālais izstāšanās datums un termiņš, kas ņemts par atskaites punktu, lai noteikti vai ES pilsonis Apvienotās Karalistes teritorijā ieceļojis pirms vai pēc izstāšanās, būtu 2019. gada 29. marts, kas ir LES 50. pantā noteiktais termiņš, ja vienošanās netiek panākta ātrāk. Lai arī valdības piedāvājumā iekļauts pārejas periods, lai ES pilsoņi varētu apzināties un pieteikties atbilstošajam statusam, tas šobrīd pēc būtības daļu cilvēku uztur tiesiskajā nenoteiktībā, ņemot vērā, ka kā atskaites datums valdības pozīcijā parādās pat 2017. gada 29. marts.

Eiropas Savienības pozīcija šajā jomā ir ļoti konkrēta – ES pilsoņiem, kā arī ES dzīvojošajiem Apvienotās Karalistes pilsoņiem jā saglabā tiesības tādā pat apmērā, kā tas bijis līdz šim, un tas jānodrošina visa mūža garumā.⁶¹ Personu loks, kam būtu tiesības baudīt pilsoņa statusu ietverts Direktīvas 2004/38/EK tvērumā, kā arī Regulas 883/2004 tvērumā attiecībā uz “pierobežas darbiniekiem”. Tiesību lokā kā minimālā prasība ir ietvert LESD 21., 45. un 49. pantā minētās tiesības, Direktīvā 2004/38, Regulā 883/2004⁶², Regulā 987/2009⁶³ un Regulā 492/2011⁶⁴ noteiktās tiesības. Paralēli arī izvirzot pienākumu noregulēt jautājumu par kvalifikācijas, sertifikātu un diplomu atzīšanu jomu profesionāļiem, kuru kvalifikācijas ir atzītas Eiropas Savienībā.

Īpaša uzmanība jāpievērš arī Apvienotās Karalistes uzstādījumam, ka alternatīvo statusu jebkurš ES pilsonis zaudēs gadījumā, ja izceļos un uzturēsies ārpus Apvienotās Karalistes ilgāk nekā 2 gadus bez attaisnojoša iemesla. Kas būtībā paredz to, ka tādā veidā Apvienotā Karaliste var atņemt jebkuram ES pilsonim šo alternatīvo statusu un ka atgriešanās gadījumā ES pilsoņiem būs jāiet parastā imigrācijas procedūra, kas politiski var būt ļoti motivēta īpaši ierobežot imigrāciju Apvienotajā Karalistē.

---

⁶⁰ Guy Werhofstad: Improve the Brexit offer to EU citizens, or we'll veto the deal. Pieejams: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jul/09/brexit-offer-eu-citizens-veto-british-proposal-european-parliament>. [aplūkots 20.11.2017.]

⁶¹ Ibid. 17.

⁶² Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu. Pieņemta 29.04.2004. [21.11.2017. red.]

⁶³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 987/2009, ar ko nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu. Pieņemta 16.09.2009.

⁶⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 492/2011 par darba ņēmēju brīvu pārvietošanos Savienībā. Pieņemta 05.04.2011.

Var saprast, kādēļ Apvienotās Karalistes pozīcijas atšķiras no ES pozīcijas, ja ņem vērā faktu, ka izstāšanās referendumā viens no motivējošajiem faktoriem bija tieši imigrācijas politikas pārņemšana savās rokās, kas būtība nozīme ierobežojumus tiesībām, ko šobrīd ES pilsoņiem piešķir Savienības tiesību akti. Apvienotā Karaliste tik ļoti turas pie savas pozīcijas, ka pat mudina, ka pārējām EU27 valstīm vajadzētu pret Apvienotās Karalistes pilsoņiem izvirzīt līdzīgas prasības un ieviest līdzīgu alternatīvo statusu, kas būtībā ir mudinājums atņemt tiem pienākošās tiesības Savienības tiesību izpratnē.

3.3. Savienības pilsoņu ģimenes locekļu tiesības pēc izstāšanās no ES

Ja Savienības pilsoņu ģimenes locekļiem, kas šobrīd uzturas Apvienotajā Karalistē, būtībā tiek uzlikti identiski pienākumi, kā tas ir ES pilsoņiem, kuru ģimenes locekļi tie ir, tad nozīmīgs problēmjautājums ir situācija ar ģimenes locekļu iespējām pievienoties saviem Apvienotajā Karalistē dzīvojošajiem ES pilsoņiem baidošajiem ģimenes locekļiem pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES.

Ja vienošanās tiktu panākta par šībrīža Apvienotās Karalistes valdības piedāvājumu, tad tas nozīmētu, ka ES pilsoņu ģimenes locekļu ieceļošana Apvienotajā Karalistē pēc izstāšanās no ES būtu pakļauta vietējiem imigrācijas likumiem, kas uzliktu daudz lielāku slogu un risku netikt akceptētiem, nekā tas ir noteikts Direktīvā 2004/38 un Direktīvā 2003/86.

3.4. Ar pilsonību saistīto strīdu risināšana un tiesību interpretācija

Apvienotā Karaliste savā pozīcijā norāda, ka viens no galvenajiem izstāšanās iemesliem ir arī grožu pārņemšana tieši tiesību jomā no EST ietekmes. Kā norādīts valdības Izstāšanās likumprojektā, tad tā apņemas visas no ES aizgūtās tiesības, tai skaitā EST tiesas spriedumus un interpretāciju, kas līdz izstāšanās dienai ir ar tiešu ietekmi uz Apvienotās Karalistes nacionālajām tiesībām, saglabāt un iekļaut nacionālajā tiesiskajā regulējumā.

Taču būtībā 5. nodaļā ir norādīts, ka pēc izstāšanās dienas ES tiesību pārākums vairs neattiecas uz Apvienoto Karalisti, kā arī īpaši tiek uzsvērts, ka Pamattiesību harta vairs nav daļa no nacionālajām tiesībām.⁶⁵

---

⁶⁵ Ibid. 13.

Likumprojekta 6. nodaļā norādīts, ka, sākot ar izstāšanos dienu, nacionālajām tiesām vairs nekādā mērā nav saistoši EST spriedumi un radītie tiesību principi pēc izstāšanās dienās. Nacionālajām tiesām vairs nebūs nepieciešams, kā arī tās to būtībā nedrīkstēs darīt, vērsties pie EST pēc prejudiciāla nolēmuma sakarā ar tiesībām, kas nacionālajā likumdošanā pārņemtas no ES tiesībām. Apvienotās Karalistes tiesām nebūs pienākuma sekot līdzi un ņemt vērā ES tiesību attīstību un nodibinātos principus, taču tās varēs to darīt, vērtējot un izspriežot lietas.

Tālāk tai pat 6. nodaļā gan tiek runāts, nevis par nākotnes noteikumiem, bet arī par pārņemtajām un nacionālajā likumdošanā iestrādātajām tiesībām un nolēmumiem, kas aizgūti no ES, ka būtībā arī no šiem principiem Apvienotās Karalistes tiesas varēs atkāpties, pakļaujot aizgūtās tiesu prakses atziņas tādām pat testam, kā atkāpjoties no pašu tiesas prakses.

Šis konkrētais aspekts raisa interesantu diskusiju, kas arī padziļinātāk tiks pētīta šī darba gaitā. Savienības nostāja šajā jautājumā ir visai strikta un tā vēlas, lai pār ar ES pilsonību saistītajiem jautājumiem un to tās izrietošajām tiesībām joprojām teikšana būtu EST. Jo tikai EST tiesa pilnvērtīgi un adekvāti spēj interpretēt Savienības tiesības, ar kurām tiek aizsargātas ES pilsoņu tiesības. Apvienotās Karalistes nostāja, protams, ir pretēja, kas ir politisks uzstādījums, ka ES nedrīkst saglabāt tik tiešu ietekmi, jo tas būtu pretēji izstāšanās būtībai. Tādējādi šobrīd ir raisījusies diskusija par citiem iespējamajiem modeļiem Savienības pilsoņu tiesību aizsardzībai, kā, piemēram, EFTA tiesa (gadījumā, ka Apvienotā Karaliste ar ES sadarbojas zem EEK līguma) vai pavisam jaunas speciālas tiesas izveide, kas sastāvētu no Apvienotās Karalistes un EST tiesnešiem. Abu šo, kā arī citu iespējamo modeļu iespējamā izveide situācijas risināšanai tiks apskatīta turpmāk pētījumā, lai noteiktu labāko scenāriju.

IV IESPĒJAMIE RISINĀJUMI PILSONU TIESĪBU AIZSARDZĪBAI PĒC APVIENOTĀS KARALISTES IZSTĀŠANĀS NO EIROPAS SAVIENĪBAS

Šajā nodaļā autors apskatīs potenciālos Savienības pilsoņu, kā arī Apvienotās Karalistes pilsoņu Savienības teritorijā, tiesību aizsardzības mehānismus. Tiks vērtētas iespējas izmantot kādu no esošajiem tiesu modeļiem, piemēram, EST, EBTA tiesa, kā arī pavisam jaunas tiesas radīšanas iespējamība, lai kontrolētu Savienības pilsoņu tiesību ievērošanu un interpretāciju. Tādējādi autors centīsies atbildēt uz jautājumu – vai vispār ir iespējama pilnīga norobežošanās no EST, kā to vēlētos Apvienotās Karalistes valdība, šajā jautājumā?

4.1. Eiropas Savienības tiesa

Eiropas Savienības Tiesa ir viens no ES stūrakmeņiem. EST ir galvenā uzraudzības institūcija tam, lai Savienības tiesības tiktu ievērotas, piemērotas un interpretētas vienādi visā ES. EST funkcijas sevī ietver 1) **prejudiciālo nolēmumu sniegšanu** jeb tiesību aktu interpretēšanu, 2) **tiesību aktu piemērošanu** jeb pārkāpuma procedūru, 3) **tiesību aktu atcelšanu**, 4) **ES rīcības nodrošināšanu** un 5) **sankciju piemērošanu ES iestādēm**.⁶⁶ Šajā sadaļā autors neiedziļināsies sīkāk tieši EST uzbūvē un sastāvā, bet gan tieši EST mijiedarbībā ar dalībvalstīm un EST lēmumu juridiskajam spēkam attiecībā pret dalībvalstīm.

Atbrīvošanās no EST ietekmes, pašnoteikšanās atgūšana visos tiesību jautājumos un padarīt sev nesaistošus turpmākos EST spriedumus un tiesību interpretāciju, bija galvenie Apvienotās Karalistes izstāšanās kampaņas dzinējspēki. Arī šobrīd Apvienotās Karalistes premjerministre Terēza Meja (*Theresa May*) ietur savas pozīcijas šajā jautājumā. Tieši jautājums par EST šobrīd ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ izstāšanās sarunas starp ES un Apvienoto Karalisti stagnē.⁶⁷ Lai arī teorētiski izstāšanās no ES LESD 50. panta izpratnē nozīmē arī neatkarību no EST, tomēr, laikam ejot, arvien vairāk Apvienotās Karalistes

---

⁶⁶ Schewe C., Buka A., Gailītis K., Strazdiņš Ģ. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 181.-186.lpp.

⁶⁷ Theresa May's Brexit red lines leave UK negotiator 'hamstrung': ex-adviser. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-may/theresa-mays-brexit-red-lines-leave-uk-negotiator-hamstrung-ex-adviser-idUSKBN19M37K> [aplūkots 27.12.2018.]

pārstāvjiem nākas saprast, ka realitātē tas ir praktiski neiespējami, ja pušu starpā ir vēlme saglabāt ciešas sadarbības modeli un labumus, ko tas sniedz.⁶⁸

Jautājums par Apvienotā Karalistes noraidošo pozīciju attiecībā uz EST jāskatās kopskatā ar valdības vēlmi pamatīgi ierobežot imigrāciju.⁶⁹ Un, ja EST joprojām saglabātu iekšēji pārvietošanās tiesību jautājumiem, kas pēc būtības nozīmētu Savienības tiesību pārākumu pār Apvienotās Karalistes nacionālajām tiesībām šajā jomā, viens no izstāšanās galvenajiem politiskajiem mērķiem no Apvienotās Karalistes pozīcijām nebūtu panākts, jo nekādā mērā nemainītos citu valstu iecerotāju tendences. Izslēdzot EST kompetenci šajās jomās, Apvienotā Karaliste iegūtu manevra iespējas šajos, sev tik svarīgajos, aspektos. Ne velti Apvienotā Karaliste savā pozīcijā uzsvēr citas alternatīvas, kas, šķietami, ir ļoti tuvas EST modelim⁷⁰, taču ar vienu ļoti būtisku atšķirību – to lēmumiem vairumā gadījumā juridiski nav saistoša spēka attiecībā pret līguma pusēm.

Lai labāk izprastu situāciju par Apvienotās Karalistes bažām, ir nepieciešams apskatīt EST tiesu praksi un nostāju attiecībā pret Savienības pilsoņu un to ģimenes locekļu pārvietošanās un uzturēšanās tiesībām ES dalībvalstu teritorijās. Nav noslēpums, ka jau savā šībrīža piedāvājumā Apvienotā Karaliste ir radījusi būtiskus riskus ģimeņu tiesībām apvienoties pēc izstāšanās no ES, īpaši, ģimēns locekļiem, kas ir trešo (ne Savienības) valstu pilsoņi.

EST savos spriedumos un attieksmē pret Savienības pilsonību un no tās izrietošajām tiesībām laika gaitā ir stabili virzījusies no strikti racionālā piegājiena, kurā Savienības pilsoņu un no šīm tiesībām izrietošās ģimenes locekļu tiesības ir saistītas ar vienotā tirgus un ekonomiskajiem aspektiem – lietas *Morson and Jhanjan*⁷¹ un *Akrich*⁷², uz daudz liberālāku attieksmi⁷³, paplašinot ES tiesību tvērumu attiecībā uz ar Savienības pilsonību saistītajām tiesībām – lietas *Metock*⁷⁴ un *Zambrano*⁷⁵. Tādējādi virzot ideju par Savienības pilsoņu tiesību fundamentālo statusu jau vairs neatkarīgi no mērķiem, kādiem šis institūts tika radīts tā

---

⁶⁸ Why Theresa May's pledge to remove Britain from EU courts was one Brexit promise she could never keep. Pieejams: <http://uk.businessinsider.com/european-court-of-justice-brexit-position-paper-explainer-efta-theresa-may-eu-2017-8> [aplūkots 23.12.2018.]

⁶⁹ Rejection of EU citizens seeking UK residency hits 28%. Pieejams: <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/feb/27/rejections-eu-citizens-seeking-uk-residency> [aplūkots 24.12.2017.]

⁷⁰ UK Department for Exiting the European Union. Enforcement and dispute resolution - a future partnership paper. Pieejams: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/639609/Enforcement_and_dispute_resolution.pdf [aplūkots 27.12.2017.]

⁷¹ EST 27.10.1982. spriedums lietā C-35/82 un C-36/82 *Morson and Jhanjan v Netherlands*.

⁷² EST 23.09.2003. spriedums lietā C-109/01 *Secretary of State for the Home Department v Akrich*.

⁷³ Tryfonidou A. Family Reunification Rights of (Migrant) Union Citizens: Towards a More Liberal Approach. *European Law Journal*, 2009, Vol. 15, No. 5, 634.-653.lpp.

⁷⁴ EST 25.07.2008. spriedums lietā C-127/08 *Metock and Others v Minister for Justice, Equality and Law Reform*.

⁷⁵ EST 08.03.2011. spriedums lietā C-34/09 *Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi*.

pirmsākumos – lai sekmētu vienotā tirgus attīstību. EST spriedumi šajā jomā ir radījuši gana asas diskusijas un pretestību no dalībvalstu puses, jo tās uzskata, ka EST tādā veidā sāk daļēji pildīt likumdevēja lomu, atņemot tiesības valstu nacionālajiem parlamentiem lemt par savu imigrācijas un pilsonības politiku, kā arī apdraudot nacionālo identitāti un kultūru. Būtībā dalībvalstu nostāja ir tāda, ka EST šādā veidā veicina “nelegālu” imigrāciju. Dalībvalstīm bažas arī rada nenoteiktības aspekts, ko EST ievieš azvien paplašinot un veidojot ar imigrāciju un pilsoņu tiesībām saistītos ES tiesību aktus. Piemēram, *Zambrano* spriedums izsauca rezonansi par EST lēmumu atkāpties no iepriekšējās prakses par to, ka nepieciešams robežas šķērsošanas elements, lai Savienības pilsonis varētu atsaukties uz ES tiesību normām. Var saprast, ka dalībvalstis jūtas apdraudētas, taču autors šajā jomā piekrīt viedoklim, ka EST teleoloģiskā interpretācija šajā jomā ir attaisnojama, jo tā ir balstīta Eiropas Savienības ciešākā integrācijā un pilsoņu un to ģimenes locekļu vienlīdzīgā tiesību aizsardzībā.⁷⁶

Apskatot Apvienotās Karalistes situāciju caur iepriekš aprakstīto prizmu, var saprast, kādēļ Apvienotā Karaliste pēc izstāšanās no ES nav gatava saglabāt EST ieteikmi attiecībā uz Savienības pilsoņu jautājumiem. Tādējādi Apvienotā Karaliste neatgūtu nekāda veida pašnoteikšanos attiecībā uz tai tik svarīgo imigrācijas ierobežošanas jautājumu, kas, kā jau autors iepriekš uzsvēra, bija viens no galvenajiem izstāšanās referenduma dzinējspēkiem. Kā arī pamatots ir arguments, ka EST strīda gadījumā starp ES un Apvienoto Karalisti nevarētu būt pilnībā neitrāla. No otras puses, loģisks ir apstāklis, ka Eiropas Savienības ieskatā EST ietekmes saglabāšana būtu vislabākais iznākums, jo tas nodrošinātu maksimālo pieejamo ES pilsoņu aizsardzību.

Pēc autora domām, ļoti mazticams, lai neteiktu, ka neiespējams, ir iznākums, kurā Apvienotā Karaliste pieņemtu ES uzstādījumu par EST pārraudzību, taču Apvienotās Karalistes pārstāvji kļūst arvien atvērtāki citiem iespējamajiem modeļiem. Kas gan, pētot šīs alternatīvas dziļāk, nemaz tik tālu no EST ietekmes nesniedzas. Arvien vairāk ir novērojama Apvienotās Karalistes kategoriskuma mazināšanās, aizstājot retoriku, ka nekāda EST ietekme nedrīkst pastāvēt pēc izstāšanās no ES, uz jau plašāk interpretējamu apzīmējumu – “tiešā ietekme”.

---

⁷⁶ Hailbronner M., Iglesias S. The European Court of Justice and Citizenship of the European Union: New Developments Towards a Truly Fundamental Status. ICL Journal, 2011, Vol 5.

4.2. Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesa

Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas tiesa (EBTA tiesa) ir tiesa, kas izveidota, lai EBTA sistēmā interpretētu Līgumu par Eiropas Ekonomikas zonu (EEZ) attiecībā uz EBTA valstīm, kas ir EEZ līguma puses, proti, Īslandi, Lihtenšteinu un Norvēģiju.

EEZ tiek uzskatīta par ciešāko sadarbības veidu starpt Eiropas Savienību un valstīm, kas vēlas baudīt Savienības vienotā tirgus priekšrocības, taču nevēlas iestāties pašā Savienībā. EEZ līgums regulē brīvu personu, pakalpojumu, preču un kapitāla apriti, nodrošina vienlīdzīgas konkurences iespējas tā pusēm un novērš diskrimināciju, balstoties uz pilsonību.⁷⁷ EEZ šobrīd kopā veido 31 valsts – 3 iepriekš minētas valstis un 28 Eiropas Savienības valstis (šī darba tapšanas laikā ieskaitot Apvienoto Karalisti). Eiropas Savienības tiesības, kas skar konkrētās sadarbības jomas, tiek transponētas EEZ tiesībās, lai nodrošinātu homogēnu tiesību piemērošanu un izpratni visā EEZ, tāpēc savā būtībā EEZ līgumā ietvertās normas ir cieši saistītas ar ES tiesībām, izņemot specifiskas jomas, kuras puses ir vienojušās neiekļaut šajā līgumā. Taču attiecībā uz pilsoņu tiesībām visā EEZ, sistēmas ir praktiski identas.

Tiesību jomā EEZ pastāv divu pīlāru sistēma gan uzraudzībā, gan piemērošanā. ES dalībvalstis uzrauga Eiropas Komisija, EBTA valstis, kas ir līguma puses, - EBTA Uzraudzības iestāde. Attiecīgi par tiesību piemērošanu EBTA blokā atbild EBTA tiesa, ES blokā – Eiropas Savienības tiesa. Turpmāk šajā sadaļā autors pētīs, kā šīs tiesas savstarpēji mijiedarojas un kā EBTA tiesa attiecas pret Savienības (un EEZ) pilsoņu tiesībām, lai saprastu potenciālos iznākumus attiecībā uz Savienības pilsoņu tiesībām, ja Apvienotā Karaliste pēc izstāšanās no ES pievienotos EEZ kā EBTA bloka valsts.

Lai arī EBTA tiesa savā darbībā ir neatkarīga un patstāvīga savos lēmumos, kā to nosaka EEZ līguma 108. pants, tomēr pastāv uzskats, ka EBTA tiesa patiesībā ir tikai EST aģents un pēc būtības sekot EST piemēram.⁷⁸ Lai arī EEZ līguma 6. un 105. pants, kuri runā par to, ka situācijās, kurās EEZ līguma nosacījumi ir cieši saistīti vai dublē ES tiesības, nepieciešams sekot EST tiesu praskei, rada priekšstatu, ka EBTA tiesa ir atkarīga no EST spriedumiem, autors sliecas piekrist uzskatam, ka tā ir tikai viena no monētas pusēm.⁷⁹ Attiecībā uz jautājumiem, kas skar tieši EBTA valstis un specifiskus ar EEZ saistītus jautājumus, EBTA tiesa ir līdzvērtīga

⁷⁷ Līgums par Eiropas Ekonomikas zonu. Parakstīts Porto 02.05.1992. [27.11.2017.]

⁷⁸ H. H. Fredriksen. One Market Two Courts: Legal Pluralism vs. Homogeneity in the European Economic Area. 79:4 Nordic Journal of International Law, 2010, 481.–499.lpp.

⁷⁹ Magnússon S. Judicial Homogeneity in the European Economic Area and the Authority of the EFTA Court. Some Remarks on an Article by Halvard Haukeland Fredriksen. Nordic Journal of International Law 80, 2011, 507.-534.lpp.

EST tiesai savā neatkarībā un spējā radīt tiesu praksi, kas jau tālāk nodibina reālas EEZ tiesības.⁸⁰ Taču šī pētījuma ietvaros autoru interesē tieši daļa, kas saistās tieši no ES tiesību avotiem izrietošajām tiesībām, kas iekļautas EEZ līgumā, precīzāk, Direktīvas 2004/38 jeb “Pilsonu Tiesību Direktīvas” loma EEZ tiesībās.

Direktīva 2004/38 ir daļa⁸¹ no EEZ līgumā ietvertajām tiesībām, taču viena no būtiskākajām atšķirībām no ES tiesību formulējuma ir tāda, ka EEZ līguma gadījumā nepastāv tāda lietā kā Savienības pilsonība, bet šis institūts tiek aiztāts ar “Eiropas Kopienas un EBTA valstu pilsoņiem”. Visādi citādi pēc savas būtības Direktīva ir daļa no EEZ tiesībām. Inkorporējot Direktīvu EEZ līgumā, netika paredzēts, ka Savienības pilsonības institūts būs daļa no EEZ līguma. Tas, ņemot vērā ES tendenci virzīties uz daudz liberālāku interpretāciju un Savienības pilsonības fundamentālo statusu⁸², radīja apdraudējumu homogēnai EEZ un ES tiesību līdzpastāvēšanai un interpretācijai. Taču šajā jomā būtisku pienesumu homogēnas tiesiskās telpas stiprināšanā devusi tieši EBTA uz integrāciju virzītā attieksme un ciešā sadarbība ar EST un ES ģenerālvokātiem.⁸³

Savu attieksmi attiecībā uz Direktīvu 2004/38 un no tās izrietošajām tiesībām nostiprinājusi parauglietā *Clauder*⁸⁴. Konkrētajā lietā Vācijas pilsonis, pārvācoties uz dzīvi Lihtenšteinā un iegūstot pastāvīgās uzturēšanās tiesības, vēlējās, lai arī viņa sieva, kas tajā brīdī dzīvoja Vācijā pārvāktos uz dzīvi Lihtenšteinā, pamatojot šo soli ar tiesībām Savienības pilsoņu ģimenes locekļiem dzīvot kopā ar Savienības locekli Savienības dalībvalstī, ko nodrošina Direktīva 2004/38. Galvenais jautājums bija par to, vai no Direktīvas 16. panta 1. daļas izriet tiesības uz pastāvīgo uzturēšanos EEZ valsts pilsoņa, kas jau ieguvis pastāvīgās uzturēšanās tiesības konkrētajā valstī, ģimenes locekļiem. Valstu valdību nostāja bija noraidoša, savu argumentāciju pamatojot ar to, ka, ja Direktīvā nav specifiski norādīti konkrēti apstākļi un regulēšanas joma, tad to iespējams tulkot pēc saviem ieskatiem. Taču EBTA tiesa šim apgalvojumam nepiekrīta un jautājumu skatīja daudz plašāk, interpretējot konkrēto normu jēgu, nevis rakstīto burtu. Savā argumentācijā EBTA tiesa izmantoja EST spriedumus tādās lietās kā *Sturgeon*⁸⁵, kas attiecīgi nosaka, ka gadījumā, ja EEZ tiesībām ir iespējama dažāda interpretācija, tad priekšroka dodama tādai interpretācijai, kas saglabā konkrētās normas

---

⁸⁰ Ibid. 529.-530.lpp.

⁸¹ Direktīva 2004/38 tika iekļauta Līgumā par Eiropas Ekonomikas zonu V pielikumā.

⁸² EST 20.03.2001. spriedums lietā C-184/99 Rudy Grzelczyk v Centre Public d’Aide Sociale d’Ottignies-Louvain-la-Neuve.

⁸³ Jay M. HOMOGENEITY, THE FREE MOVEMENT OF PERSONS AND INTEGRATION WITHOUT MEMBERSHIP: MISSION IMPOSSIBLE?. Croatian Yearbook Of European Law & Policy 8, 2012. 84.-85.lpp.

⁸⁴ EBTA tiesas 16.02.2011. spriedums lietā E-04/11 Arnulf Clauder.

⁸⁵ EST 19.11.2009. spriedums lietās C-402/07 un C-432/07 Sturgeon and Others.

efektivitāti un sākotnējo ieceri⁸⁶, un *Metock*, ar kuras palīdzību tiesa pamato to, ka ierobežojums, kas neļautu EEZ valsts pilsonim veidot ģimeni, ir nesavienojams ar tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties EEZ valstu teritorijās. Galu galā tiesa nolēma, ka no Direktīvas 16. panta paralēli autonomajām tiesībām izriet arī atvasinātās⁸⁷ tiesības EEZ pilsoņu ģimenes locekļiem. EBTA tiesa savā lēmumā pieskārās arī tādiem avotiem kā Eiropas Cilvēktiesību konvencijai un Eiropas Savienības pamattiesību hartai, tādējādi bruģējot ceļu plašākai EEZ līguma interpretācijai, nevis kā strikti ekonomisku, bet arī uz cilvēkiem centrētu savienību.

Pašsaprotami, ka tādā veidā nevarēs uz visiem EEZ valstu pilsoņiem galu galā attiecināt LESD 20. pantu visā tā pilnībā, taču ir labi apzināties, ka pilsoņu pamatbrīvību un cilvēcisko faktoru aspektā EBTA tiesa cenšas ieturēt nostāju, kas vērsta uz ciešāku EBTA valstu un ES integrāciju, sekojot EST piemēram un sadarbojoties ar to.

No šiem apsvērumiem autors secina, ka, gadījumā, ja Apvienotā Karaliste pēc izstāšanās no ES izvēlētos iet EEZ integrācijas modeļa virzienā, tad gan Savienības, gan Apvienotās Karalistes tiesības tiktu nodrošinātas pienācīgā līmenī un ciešā sadarbībā ar šībrīža EST pozīcijām, un Apvienotā Karaliste nevarētu atļauties nerespektēt EBTA tiesas lēmumus, jo, lai arī tehniski EEZ tiesībām nav tiešās piemērojamības, kā tas ir ES tiesībām⁸⁸, tomēr EBTA valstīm ir līgumisks pienākums izturēties pret EEZ tiesībām tā, it kā tām būtu tiešā piemērojamība un pārākums.

4.3. Jauna Eiropas Savienības – Apvienotās Karalistes tiesa

Arvien biežāk no abām pusēm uzvirto viedoklis par pilnīgi jaunas tiesas izveidi, kas interpretētu un izšķirtu strīdus, kas saistīti ar izstāšanās līgumu un tajā ietvertajiem ES un Apvienotās Karalistes tiesību jautājumiem.

Tā kā galvenie iebildumi no Apvienotās Karalistes puses attiecībā uz strīdu izšķiršanu Eiropas Savienības tiesā saistās arī ar faktu, ka EST pārstāv Savienības intereses, taču no ES puses tāda pat nostāja ir attiecībā uz to, ka Apvienotās Karalistes tiesas lemj par jautājumiem, kas saistās ar Savienības tiesībām, tad jaunas tiesas izveide, kas sastāvētu no EST tiesnešiem un Apvienotās Karalistes tiesnešiem, sāk izskatīties pēc vienīgās produktīvās izejas no šībrīža situācijas. Ja šāds modelis tiktu īstenots, tad tas visticamāk būtu ļoti pietuvināts EBTA tiesas

---

⁸⁶ Ibid [48]. (n 19)

⁸⁷ EST 05.05.2011. spriedums lietā C-434/09 Shirley McCarthy v Secretary of State for the Home Department.

⁸⁸ EST 05.02.1963. spriedums lietā C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration.

modelim, taču šajā gadījumā tiesas galvenais uzdevums būtu interpretēt ES un Apvienotās Karalistes izstāšanās līgumā ietvertās tiesības.

Taču, lai izprastu priekšnosacījumus, lai šādas tiesas izveidei piekristu abas puses, nepieciešams atskatīties uz līdzīgiem gadījumiem vēsturē. Kā viens no galvenajiem klupšanas akmeņiem, kāpēc vienošanās varētu netikt panākta, ir tieši EST attieksme un vēsturiskā pretestība jebkādu šāda veida jaunievedumu izveidē. EST jau no sākta gala ir ļoti stingri ieturējusi nostāju par savas autonomijas neaizskaramību un sevi kā galveno atbildīgo par jautājumiem, kas saistās ar ES tiesībām, to ne reizi vien atgādinot.⁸⁹ Pietiek ielūkoties iepriekš apskatītās EBTA tiesas tapšanas procesā, lai saprastu problēmas būtību. Savā viedoklī par sākotnēji piedāvāto EEZ tiesu, kas interpretētu un piemērotu EEZ Līgumu pušu starpā, EST uzsvēra vairāks būtiskas problēmas, kādēļ šādas tiesas izveide un piedāvātā procedūra nav savienojama ar ES tiesībām. Pirmkārt, lai arī runa ir par starptautisko līgumu (EEZ Līgums), kas tikai replicē ES tiesības, fakts, ka līgumslēdzējas puses ir Savienības dalībvalstis un šāds līgums ir saistošs arī ES institūcijām, rastos situācija, kur ES blokam būtu saistošas iespējams nesavienojamas interpretācijas par ES tiesībām un pamatlīgumiem.⁹⁰ Otrkārt, EST nebija mierā ar sev piešķirto šķietami degradējošo lomu, kas praksē izpaustos kā EBTA valstu iespēja lūgt pēc EST “viedokļa”, kas nebūtu saistošs. Tas, pēc EST domām, degradē gan tiesas, gan prejudiciālā nolēmuma institūtu saistībā ar ES tiesībām.⁹¹ EST vērsa uzmanību arī uz faktu, ka sākotnēji piedāvātais regulējums noteica tikai to, ka saistoši attiecībā uz ES tiesībām līdzvērtīgajām normām ir tikai tās spriedumi pirms līguma noslēgšanas. Kā būtisku jāmin apstākli, ka, pēc EST domām, fakts, ka tiesas sastāvā būtu arī EST tiesneši, ne vien nerisina problēmu par homogēnu tiesību piemērošanu, bet radītu absurdu situāciju, kur vieniem un tiem pašiem tiesnešiem var nākties lemt dažādi divās dažādās sistēmās.⁹²

Izvērtējot iepriekš minētos apstākļus, nākas secināt, ka šādas jaunas tiesu institūcijas izveide jebkurā gadījumā var sagaidīt būtisku EST pretestību, ja ņem vērā Apvienotās Karalistes nostājas limitus. Ja tiesa tiktu modelēta pēc līdzīgiem principiem kā pēcāk izveidotā EBTA tiesa, kurai EST deva savu svētību, tad šāds modelis visticamāk neapmierinātu Apvienotās Karalistes pozīcijas, jo, neapšaubāmi, lielu ietekmi saglabātu EST. Arī no ES puses ir jūtams mudinājums neizvēlēties jaunas tiesas ceļu, bet gan pieņemt šobrīd funkcionējošo EBTA tiesas modeli.⁹³ Jāpiemin, ka, ja šāds jauns tiesas modelis tiktu veidots, tad tas prasītu

⁸⁹ EST 18.12.2014. spriedums Nr. 2/13

⁹⁰ EST 14.12.1991. spriedums Nr. 1/91, [42].

⁹¹ Ibid [65].

⁹² Ibid [51-52].

⁹³ ECJ president proposes Efta court as Brexit solution. Pieejams: <https://euobserver.com/tickers/138714>. [aplūkots 06.12.2017.]

arī jaunas uzraudzības institūcijas izveidi – ekvivalentu Eiropas Komisijai un EBTA Uzraudzības iestādei.

Lai arī, objektīvi vērtējot, šobrīd nevarētu apgalvot, ka šādam modelim ir augsts potenciāls piepildīties, tomēr nozares eksperti uzskata, ka tas būtu ļoti vērtīgs precedents, lai vēlreiz pārskatītu tiesiskās sadarbības modeļus un veidotu paraugu, kurā EST dala kompetences un sadarbojas ar citiem līdzīgiem tiesiskajiem veidojumiem.⁹⁴ Jau pagātnē pēc Māstrihtas līguma noslēgšanas akadēmiķu vidū virmoja idejas par Eiropas Konstitucionālās padomes izveidi, kas lemtu jautājumus, kas saistās ar valstu konstitucionālo regulējumu un Savienības tiesisko regulējumu un to savietojamību.⁹⁵

4.4. Citi iespējamie strīdu risināšanas un tiesību uzraudzības modeļi

Ir izskanējuši arī viedokļi par citām alternatīvām metodēm strīdu izšķiršanā, piemēram, Pasaules Tirdzniecības Organizācijas strīdu izšķiršanas metodi, taču tā kā PTO tiesībās neskar ES tiesības, tad konkrētais strīdu izšķiršanas mehānisms neatbild uz ar Savienības pilsonību saistītajiem jautājumiem, kā arī tā tvērums sevī ietver tikai savstarpējo tirdzniecību. Jebkurā gadījumā Apvienotā Karaliste vistīcāmāk saskarsies ar PTO sistēmu savā sadarbībā ar citām pasaules valstīm, kas nav ES dalībvalstis, kā arī gadījumā, ja netiks panākta vienošanās par izstāšanās līgumu ar ES.⁹⁶

Vienotās komitejas, kas sastāvētu no diplomātiem un ministriem, arī ir izskanējusi kā viena no versijām, līdzīgi, kā tas šobrīd ir ES un Šveices sadarbības modelī. Taču, pirmkārt, ES nav īsti apmierināta ar šādu modeli jau pieminētajā Šveices gadījumā, otrkārt, pēc autora domām, šāds modelis pavisam noteikti nenodrošinātu stabilu, vienvēidīgu un paredzamu tiesību aizsardzības sistēmu tieši pilsoņu tiesību jomā. Tādēļ autors neuzskata, ka ir nepieciešams padziļinātāk pētīt šos scenārijus, bet tikai pieminēt par tādu ideju pastāvēšanu, lai radītu priekšsatu par to, cik šis jautājums patiesībā ir plašs un cik dažādos virzienos sniedzas.

---

⁹⁴ Garner O. A Joint EU-UK Court for Citizens' Rights: A Viable Option After and Beyond Brexit? Pieejams: <https://europeanlawblog.eu/tag/joint-eu-uk-court/>. [aplūkots 05.12.2017.]

⁹⁵ Weiler J. European Citizenship – Identity and Differentity. In: M. La Torre (ed.), European Citizenship: An Institutional Challenge Vol.3. Kluwer Law International: 1998, p.23.-24.

⁹⁶ Hogan R. Dispute resolution after Brexit. Institute for Government, 2017. 55-57.lpp. Pieejams: https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/IfG_Brexit_dispute_resolution_WEB.pdf. [aplūkots 05.12.2017.]

4.5. Secinājumi

No ES, kā arī Apvienotās Karalistes, pilsoņu perspektīvas visdrošākais scenārijs, protams, būtu EST ietekmes saglabāšana attiecībā uz ES tiesību jautājumiem izstāšanās līguma un turpmākās sadarbības kontekstā. Taču šobrīd nekas neliecina, ka Apvienotās Karalistes noraidošā nostāja varētu mainīties, tāpēc nākas secināt, ka neizbēgami sarunu beigās puses nonāks pie cita risinājuma, ja vispār pie tāda nonāks.

Kā reālistiskāko situācijas risinājumu autrs saredz EBTA tiesas iesaisti, vai ļoti līdzīga veidojuma rašanos tieši attiecību regulēšanai starp ES un Apvienoto Karalisti. Lai arī Apvienotās Karalistes nostājai tā nav pilnīgi atbilstoša, arvien vairāk ir jūtams, ka abas puses – gan ES, gan Apvienotā Karaliste – sāk pieņemt realitāti un ir atvērtas runāt par šāda veida iespējamo situācijas risinājumu. Tas, pēc autora domām, arī gana labi nodrošinātu pilsoņu tiesību aizsardzību, ņemot vērā EBTA tiesas uz integrāciju vērsto attieksmi un sadarbību ar EST.

Citus produktīvus situācijas risinājumus šobrīd ir grūti saredzēt. Pastāv iespēja, ka, laikam iztekot, nav panākta vienošanās un krīzes situācija spiedīs pieņemt lēmumus, kas nav tie labākie nevienai no pusēm, taču normālos apstākļos līdz pavisam jauniem un netradicionāliem, bet tai pat laikā gana labvēlīgiem tiesību adekvātai nodrošināšanai, risinājumiem puses, pēc autora domām, nenonāks.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Eiropas Savienības pilsonības institūts no salīdzinoši maznozīmīga jauninājuma Māstrihtas līgumā 1993. gadā jeb Līgumā par Eiropas Savienību gadu gaitā ir kļuvis par fundamentālu ES elementu.
2. ES pilsonībai šobrīd var izdalīt trīs atsevišķas šķautnes – paralēli ekonomiskajam aspektam, nozīmīgu lomu spēlē arī ES pilsonības ideoloģiskais un politiskais rakstus mūsdienu ES.
3. Lai arī primārajos ES tiesību avotos ES pilsonība nav plaši regulēta, Eiropas Savienības tiesa ar savu tiesu praksi šo jēdzienu ir padarījusi daudz plašāku un papildījusi ar saturu, kas lielā mērā ir pārņests un atrunāts sekundārajos tiesību aktos.
4. Paralēli nozīmīgu attīstību piedzīvojušas arī ES pilsoņu ģimenes locekļu, trešo valstu pilsoņu, tiesības, ko tie bauda atvasināti, pateicoties saistībai ar ES pilsoni un tā tiesībām.
5. Apvienotā Karaliste vēsturiski ir spēlējusi lielu lomu un bijusi ES pilsoņu tiesu prakses veidošanas epicentrā, kā puse piedaloties vairāk nekā piektajā daļā no lietām, kurās lūgts EST prejudiciālais nolēmums ES pilsonības jautājumos.
6. Lai arī šobrīd ES pilsonība ir tieši atkarīga un izceļas no dalībvalsts pilsonības, lai panāktu arvien plašāku un padziļinātāku Eiropas integrāciju, ES pilsonībai būtu jāklūst par no nacionālās pilsonības neatkarīgu statusu, ko ES iedzīvotāji varētu saglabāt, ja to vēlētos, arī pēc dalībvalsts izstāšanās no ES.
7. Ir pamats uzskatīt, ka pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās procesa beigām ES varētu pievērst pastiprinātu uzmanību un pārskatīt LES 50. panta regulējumu, nosakot detalizētākus izstāšanās nosacījumus un svarīgākās jomas, jo šobrīd tikai Apvienotās Karalistes vēlme saglabāt vienotā tirgus priekšrocības ir iemesls, kādēļ ES ir spējīga uzstādīt ultimātus attiecībā uz ES pilsoņu tiesību aizsardzību.
8. EST ir spēlējusi instrumentālu lomu ES pilsoņu tiesību attīstībā, īpaši, attiecībā uz brīvu personu pārvietošanos un uzturēšanos Savienības teritorijā, atverot kā robežas, tā iespējas Savienības pilsoņiem un to ģimenes locekļiem. Šajā ziņā EST un Apvienotā Karaliste ir ieņēmusi kardināli pretējus kursus, kas samazina iespēju, ka pilsoņu tiesību jautājumu pilnu pārraudzību varētu saglabāt tieši EST.

9. Lai arī EST tieša pilsoņu tiesību jautājumu pārraudzība pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES ir maz ticama, tomēr pilnīgu EST izslēgšanu no šī procesa, kā to vēlas Apvienotā Karaliste, ES nepieļaus, kas var novest pie nespējas LES 50. panta noteiktajā termiņā vienoties un noslēgt izstāšanās līgumu.
10. Kā iespējamais kompromiss, kam atbalstu izteikušas abas puses, ir EBTA tiesa, kas šobrīd lemj par EEZ līguma ievērošanas jautājumiem EBTA bloka valstīm, kas nav ES dalībvalstis, taču ir ar salīdzinoši augstu integrācijas un sadarbības pakāpi.
11. EBTA tiesa ir ES pilsoņiem, kā arī Apvienotās Karalistes pilsoņiem, labvēlīgs situācijas risinājums, jo, lai arī EEZ līgumā nepastāv tāda institūta kā Savienības pilsonības, tomēr EBTA tiesa ar savu tiesu praksi un uzskatiem ir tendēta augstu tiesību nodrošināšanas pakāpi, dziļu integrāciju un harmonizāciju ar EST.
12. Pilnīgi jaunas ES un Apvienotās Karalistes tiesas radīšana, lai arī teorētiski ir iespējama, praktiski ir risinājums ar vismazāko potenciālu īstenoties. Tam iemesls ir EST noraidošā attieksme pret šādu jaunu veidojumu radīšanu un atzīšanu, kam par piemēru kalpo sarežģītais EBTA tiesas tapšanas process, jo īpaši, kad šobrīd jau pastāv pilnība funkcionējošs EBTA tiesas modelis.
13. Publiskajā telpā izskanējušie viedokļi par iespējamu speciālu komisiju veidošanu, kas sastāvētu no ministriem un diplomātiem, pēc autora domām, ir nepieļaujams risinājums tik svarīgu tiesisko jautājumu risināšanai.
14. Arvien padziļinātāka ES integrācija rada arvien izteiktāku robežu starp nacionālo suverenitāti un ES ietekmi saplūšanu, un katru potenciālo nākotnes dalībvalsts izstāšanās prcesu padara arvien traumējošāku tieši Savienības pilsoņiem un to tiesībām.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra:

1. Schewe C., Buka A., Gailītis K., Strazdiņš Ģ. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
2. Ševe K. Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.
3. Clemens M. Rieder. The Withdrawal Clause of the Lisbon Treaty in the Light of EU Citizenship (Between Disintegration and Integration). *Fordham International Law Journal*, 2013, Volume 37, Issue 1, Article 9. Pieejams: <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2324&context=ilj> [aplūkots 21.10.2017.].
4. D. Kochenov. EU Citizenship and Withdrawals from the Union: How Inevitable Is the Radical Downgrading of Rights? LEQS Paper, No. 111/2016, 2016.
5. d'Oliveira J. Union Citizenship: Pie in the Sky?. In: A. Rosas and E. Antola (eds.) *A Citizens' Europe: In search of a New Order*, London: Sage, 1995.
6. Garner O. A Joint EU-UK Court for Citizens' Rights: A Viable Option After and Beyond Brexit? Pieejams: <https://europeanlawblog.eu/tag/joint-eu-uk-court/>. [aplūkots 05.12.2017.].
7. H. H. Fredriksen. One Market Two Courts: Legal Pluralism vs. Homogeneity in the European Economic Area. *79:4 Nordic Journal of International Law*, 2010.
8. Hailbronner K. Union Citizenship and Access to Social Benefits. *Common Market Law Review*: Vol. 42, Issue 5, 2005.
9. Hailbronner M., Iglesias S. The European Court of Justice and Citizenship of the European Union: New Developments Towards a Truly Fundamental Status. *ICL Journal*, 2011.
10. Hogan R. *Dispute resolution after Brexit*. Institute for Government, 2017.
11. Jay M. HOMOGENEITY, THE FREE MOVEMENT OF PERSONS AND INTEGRATION WITHOUT MEMBERSHIP: MISSION IMPOSSIBLE?. *Croatian Yearbook Of European Law & Policy* 8, 2012.
12. Kostakopoulou D. The Evolution of European Union Citizenship. *European Political Science Vol 7*: 2008.
13. Kostakopoulou, T. Towards a theory of constructive citizenship in Europe. *Journal of Political Philosophy* 4(4): 1996.

14. Kostakopoulou. European Union Citizenship and Member State Nationality: Updating or Upgrading the Link?, EUDO CITIZENSHIP. Pieejams: <http://eudo-citizenship.eu/commentaries/citizenship-forum/citizenship-forum-cat/254-has-the-european-court-of-justice-challenged-member-state-sovereignty-in-nationality-law?showall=&start=5>. [aplūkots 21.10.2017.].
15. Krūma K. EU Citizenship, Nationality and Migrant Status: An Ongoing Challenge. Leiden: Brill | Nijhoff, 2014.
16. Magnússon S. Judicial Homogeneity in the European Economic Area and the Authority of the EFTA Court. Some Remarks on an Article by Halvard Haukel and Fredriksen. Nordic Journal of International Law 80, 2011.
17. Monar J. A Dual Citizenship In The Making: The Citizenship of The European Union and Its Reform. In: M. La Torre (ed.), European Citizenship: An Institutional Challenge Vol.3. Kluwer Law International: 1998.
18. Murphy C. AT THE PERIPHERY OF EU CITIZENSHIP: C-356/11 O, S AND L. Pieejams: <http://europeanlawblog.eu/2013/01/11/at-the-periphery-of-eu-citizenship-c-35611-o-s-and-l/>. [aplūkots 22.10.2017.].
19. O'Leary S. European Union Citizenship. The Options for reform. London: Institute for Public Policy Research, 1996.
20. Sigafos J. What is driving rates of social policy preliminary references to the CJEU? Evidence from the United Kingdom and France. Journal Of Social Welfare & Family Law, Vol. 34, No. 4 [serial online]: 2012.
21. Tryfonidou A. Family Reunification Rights of (Migrant) Union Citizens: Towards a More Liberal Approach. European Law Journal, Vol. 15, No. 5, 2009.
22. Weiler J. European Citizenship – Identity and Differentity. In: M. La Torre (ed.), European Citizenship: An Institutional Challenge Vol.3. Kluwer Law International: 1998.

Normatīvie akti:

1. Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas OV C 326, 26.10.2012.
2. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Ratificēta 07.12.2000. [10.12.2017.].
3. Līgums par Eiropas Ekonomikas zonu. Parakstīts Porto 02.05.1992. [27.11.2017.].

4. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/38/EK par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK. Pieņemta 29.04.2004.
5. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu. Pieņemta 29.04.2004. [21.11.2017. red.].
6. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 987/2009, ar ko nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu. Pieņemta 16.09.2009.
7. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 492/2011 par darba ņēmēju brīvu pārvietošanos Savienībā. Pieņemta 05.04.2011.
8. Eiropas Padomes Direktīva 90/354/EEC [pieņemta: 28.06.1990], kas grozīta ar Direktīvu 2004/38/EC.
9. Eiropas Padomes Direktīva 2003/86/EK par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanos. Pieņemta: 22.09.2003.
10. European Communities Act 1972. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68/contents>.
11. European Communities Act 1972. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68/contents>.
12. European Union (Withdrawal) Bill 2017-19. Pieejams: <https://services.parliament.uk/bills/2017-19/europeanunionwithdrawal.html>. [aplūkots 03.12.2017.].

Tiesu prakse:

1. EST 02.03.2010. spriedums lietā C-135/08 Janko Rottman v Freistaat Bayern.
2. EST 05.02.1963. spriedums lietā C-26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration.
3. EST 05.05.2011. spriedums lietā C-434/09 Shirley McCarthy v Secretary of State for the Home Department.
4. EST 06.12.2012. spriedums lietās C-356/11 un C-357/11 O and S v Maahanmuuttovirasto and Maahanmuuttovirasto v L.
5. EST 07.09.2004. spriedums lietā C-456/02 Michel Trojani v Centre public d'aide sociale de Bruxelles (CPAS).

6. EST 08.03.2011. spriedums lietā C-34/09 Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi (ONEm).
7. EST 08.11.2012. spriedums lietā C-40/11 Yoshikazu Iida v Stadt Ulm.
8. EST 11.07.2002. spriedums lietā C-224/98 Marie-Nathalie D'Hoop v Office national de l'emploi.
9. EST 12.05.1998. spriedums lietā C-85/96 María Martínez Sala v Freistaat Bayern.
10. EST 14.11.2017. spriedums lietā C-165/16 Toufik Lounes v Secretary of State for the Home Department.
11. EST 15.03.2005. spriedums lietā C-209/03 The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills.
12. EST 15.11.2011. spriedums lietā C-256/11 Murat Dereci and Others v Bundesministerium für Inneres.
13. EST 17.09.2002. spriedums lietā C-413/99 Baumbast and R v Secretary of State for the Home Department.
14. EST 18.12.2014. viedoklis Nr. 2/13.
15. EST 19.10.2004. spriedums lietā C-200/02 Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v Secretary of State for the Home Department.
16. EST 19.11.2009. spriedums lietās C-402/07 un C-432/07 Sturgeon and Others.
17. EST 20.03.2001. spriedums lietā C-184/99 Rudy Grzelczyk v Centre Public d'Aide Sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve.
18. EST 20.09.2001. spriedums lietā C-184/99 Grzelczyk v. Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve.
19. EST 23.09.2003. spriedums lietā C-109/01 Secretary of State for the Home Department v Akrich.
20. EST 25.07.2008. spriedums lietā C-127/08 Metock and Others v Minister for Justice, Equality and Law Reform.
21. EST 27.10.1982. spriedums lietā C-35/82 un C-36/82 Morson and Jhanjan v Netherlands.

Citi avoti:

1. Brits should not lose EU citizenship rights after Brexit, leaked European Parliament plan says. Pieejams: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-keep-european-citizenship-free-movement-passport-article-50-european-parliament-leaked-a7656281.html> [aplūkots 03.12.2017.].

2. Declaration of 9th May 1950 delivered by Robert Schuman. Pieejams: <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf> [aplūkots 21.10.2017.].
3. ECJ president proposes Efta court as Brexit solution. Pieejams: <https://euobserver.com/tickers/138714>. [aplūkots 06.12.2017.].
4. Eiropas Komisijas 03.05.2017. rekomendācija. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/annex-recommendation-uk-eu-negotiations_3-may-2017_en.pdf. [aplūkots 20.11.2017.].
5. Guy Werhofstad: Improve the Brexit offer to EU citizens, or we'll veto the deal. Pieejams: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jul/09/brexit-offer-eu-citizens-veto-british-proposal-european-parliament>. [aplūkots 20.11.2017.].
6. Ģenerālvokāta Tizzano A. 18.05.2004. viedoklis lietā C-200/02 Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v Secretary of State for the Home Department [114]-[116]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=48733&doclang=en>. [aplūkots 10.11.2017.].
7. Howard M. and Aikens R.: The EU's court is picking apart our laws. Pieejams: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/22/the-eus-court-is-picking-apart-our-laws/>. [aplūkots 13.11.2017.].
8. More proof of meddling: Britain has lost 'more than 75 PER CENT' of EU court cases. Pieejams: <https://www.express.co.uk/news/uk/648899/Britain-loses-most-cases-taken-to-European-Court-EU-referendum-Vote-Leave-Gove>. [aplūkots 13.11.2017.].
9. Policy paper: The United Kingdom's exit from the European Union: safeguarding the position of EU citizens living in the UK and UK nationals living in the EU. Pieejams: <https://www.gov.uk/government/publications/safeguarding-the-position-of-eu-citizens-in-the-uk-and-uk-nationals-in-the-eu/the-united-kingdoms-exit-from-the-european-union-safeguarding-the-position-of-eu-citizens-living-in-the-uk-and-uk-nationals-living-in-the-eu#a-new-status-in-uk-law>. [aplūkots 20.11.2017.].
10. Rejection of EU citizens seeking UK residency hits 28%. Pieejams: <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/feb/27/rejections-eu-citizens-seeking-uk-residency> [aplūkots 24.12.2017.].
11. Speech by Michel Barnier, Chief Negotiator for the Preparation and Conduct of the Negotiations with the United Kingdom, at the plenary session of the European Committee of the Regions. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-723_en.htm. [aplūkots 25.11.2017.].

12. The Electoral Commission of UK – EU referendum results. Pieejams: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>. [aplūkots 21.10.2017.].
13. Theresa May writes to EU citizens in UK to reassure them over post-Brexit status. Pieejams: <https://www.theguardian.com/politics/2017/oct/18/theresa-may-writes-to-eu-citizens-in-uk-to-reassure-them-over-post-brexit-status>. [aplūkots 03.12.2017.].
14. Theresa May's Brexit red lines leave UK negotiator 'hamstrung': ex-adviser. Pieejams: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-may/theresa-mays-brexit-red-lines-leave-uk-negotiator-hamstrung-ex-adviser-idUSKBN19M37K> [aplūkots 27.12.2018.].
15. UK Department for Exiting the European Union. Enforcement and dispute resolution - a future partnership paper. Pieejams: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/639609/Enforcement_and_dispute_resolution.pdf [aplūkots 27.12.2017.].
16. What are the key issues for the Brexit negotiations? Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-39196315>. [aplūkots 10.12.2017.].
17. Why Theresa May's pledge to remove Britain from EU courts was one Brexit promise she could never keep. Pieejams: <http://uk.businessinsider.com/european-court-of-justice-brexit-position-paper-explainer-efta-theresa-may-eu-2017-8> [aplūkots 23.12.2018.].

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Eiropas Savienības pilsoņu tiesības un to aizsardzība pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Rihards Zeilis, 2017. gada ____ . _____.

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītājs: doc. Arnis Buka, 2017. gada ____ . _____.

Recenzents: _____.

Darbs iesniegts Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā

2017.gada ____ . _____.

Dekāna pilnvarotā persona: _____.

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2017. gada ____ . _____.

Protokols Nr.: _____.

Vērtējums: _____.

Komisijas sekretāre: _____.